

Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

Handelshögskolan vid Göteborgs universitet
Företagsekonomiska institutet
Magisteruppsats

Förvaltningsrevision

- En nödvändig tradition eller bör Sverige anpassa sig?

Extern redovisning
Vårterminen 2008

Handledare:
Jan Marton
Anna Karin Pettersson

Författare:
Sebastian Sandberg 83
Camilla Sanneborn 84
Erika Svensson 84

Examensarbete i företagsekonomi, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, Extern redovisning, Magisteruppsats, VT 2008

Titel: Förvaltningsrevision – En nödvändig tradition eller bör Sverige anpassa sig?

Författare: Sebastian Sandberg, Camilla Sanneborn och Erika Svensson

Handledare: Jan Marton och Anna Karin Petterson

Nyckelord: Förvaltningsrevision, ansvarsfrihet, intern kontroll, harmonisering

Bakgrund och problem: I Sverige har förvaltningsrevisionen varit lagstadgad sedan en lång tid tillbaka och är således en tradition. Denna del av revisionen är dock unik för Sverige och Finland och existerar ej någon annanstans i världen. Revisionen syftar till att revisorn skall granska styrelsens och verkställande direktörens förvaltning av bolaget för att undersöka om det föreligger någon ersättningsskyldighet gentemot aktieägarna. Revisionen utmynnar sedan i ett uttalande från revisorn i fråga om ledningen bör beviljas ansvarsfrihet eller inte. Huvudfrågan i uppsatsen är hur revisorerna ser på förslaget om att avskaffa förvaltningsrevisionen?

Syfte: Syftet med studien är att klargöra vad en förvaltningsrevision innebär praktiskt samt vad ett slopande av förvaltningsrevision skulle innebära utifrån ett revisorsperspektiv. Vidare vill författarna utforska vad revisorer tror att detta skulle innebära för börsföretagens aktieägare. Författarna vill även belysa revisorernas syn på ansvarsfrihetsfrågan.

Metod: Utifrån den information som insamlats under den inledande fasen har bakgrundsbeskrivning, problemdiskussion samt problemformulering kunnat gestaltas. Efter att referensramen hade utarbetats bokades fem intervjuer med revisorer, och respondenternas åsikter och svar sammanställdes i ett empirikapitel. I analyskapitlet ställdes sedan sekundärdata mot empiri och materialet analyserades. Analysen resulterade sedan i en slutsats där uppsatsens problemformulering besvarades.

Slutsats: Författarna fann att majoriteten av revisorerna var för ett slopande ur ett revisorsperspektiv eftersom förvaltningsrevision är ett svårt område för dem. Däremot var de flesta av revisorerna emot ett avskaffande ur ett aktieägarperspektiv. Aktieägarna mister vid ett slopande ett oberoende uttalande om hur ledningen har skött sig och många av respondenterna ser ett problem med ansvarsfrihetsbeslutet ej grundas på ett uttalande av revisorn.

Förslag till fortsatt forskning: Ett intressant förslag till fortsatt forskning kan vara att undersöka konsekvensen av ett slopande om sloandet av förvaltningsrevisionen blir verklighet. Fokus kan då ligga på att belysa konsekvenserna ur aktieägarnas eller skatteverkets perspektiv.

Abstract

**Dissertation in Business Administration, Göteborg University School of Business,
Economics and Law, Business Administration, Master thesis, Spring2008**

Title: *Management audit – An essential tradition or should Sweden adapt?*

Authors: Sebastian Sandberg, Camilla Sanneborn and Erika Svensson

Advisor: Jan Marton and Anna Karin Pettersson

Key Words: Management audit, discharge of liability, internal control, harmonisation

Background and Problem: The management audit has been a legislated activity since a long time. This part of the audit is unique for Sweden and Finland and it doesn't exist in any other part of the world. The management audit aims to revise the management activities taken by the board and the CEO. It also aims towards an examination regarding the possibility of occurrence concerning liability to its stockholders. The audit concludes with a statement by the auditor regarding the question whether the board and CEO should be granted discharge of liability.

Purpose: The intention of the study is to emphasize the meaning of the practical matter of a management audit and what an abolishment of it would mean, from the auditors point of view. The authors also intend to highlight what this action would mean for the company's stockholders. Another aspect of the study is to review the auditors view on the question about the discharge of liability and how it will affect the value of the statement if it's not based upon a proclamation by the auditor.

Methodology: Based on the information gathered in the early stage of the process the authors were able to construct a background, a discussion and formulation of the problem. When the theory was established the authors booked five interviews with auditors from different firms. After each interview the respondents' answers were compiled in an empirical chapter. In the analysis chapter secondary data was compared with the empirical material. Later on the analysis resulted in a conclusion where the study's problem was answered.

Conclusions: The authors found that the majority of the auditors thought an abolishment, in the auditors' point of view, was a good thing because of its difficult nature. Nevertheless most of the auditors were against an abolishment of the management audit, from a stockholders point of view. The stockholders will lose an independent statement regarding the management's behavior. If the announcement regarding the discharge of liability is not based on a statement by the auditor, there will be a problem, based on the answers given in this study.

Proposals to continued research: An interesting proposal for continued research could be to examine the consequence of an abolishment of the management audit, if it becomes reality. The focus could be on the consequence for the stockholders or *Skatteverket* (The Swedish equivalent to the IRS).

Förord

Vi vill tacka våra handledare Anna Karin Pettersson och Jan Marton som hjälpt oss under uppsatsprocessen och varit en god inspirationskälla. Dessutom vill vi tacka våra respondenter som har tagit sig tid för att svara på våra frågor och på så sätt gjort uppsatsen möjlig; Åke Hybbinette (KPMG), Conny Lysér (KPMG), Lena Möllerström (Grant Thornton), Ulf Nankler (BDO Nordic), Jan Nilsson (Deloitte) och Claes Thimfors (Öhrlings PricewaterhouseCoopers). Till sist riktar vi ett stort tack till de opponenter som har bistått med goda råd och synpunkter under utformandet av uppsatsen.

Göteborg, 30 maj 2008

Sebastian Sandberg

Camilla Sanneborn

Erika Svensson

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	8
1.1 BAKGRUND	8
1.1.1 Bolagsstyrning	9
1.2 PROBLEMDISKUSSION	9
1.2.1 Förvaltningsrevision	9
1.2.2 Ansvarsfrihet	10
1.3 PROBLEMFÖRMULERING	11
1.4 SYFTE	11
1.5 AVGRÄNSNING	11
1.6 DISPOSITION	11
2. METOD	13
2.1 ARBETSPROCESS	13
2.2 FORSKNINGSMETOD	13
2.2.1 Vårt val av forskningsmetod	13
2.3 DATAINSAMLING	14
2.3.1 Sekundärdata	14
2.3.2 Primärdata	14
2.3.2.1 Urval intervju	15
2.3.2.2 Intervjuer	15
2.3.2.3 Intervjuernas genomförande och bearbetning	16
2.3.2.3.1 För- och nackdelar med metod för intervjuer	17
2.4 METOD FÖR ANALYS	17
2.5 TROVÄRDIGHETSDISKUSSION	17
2.5.1 Validitet	17
2.5.2 Reliabilitet	18
2.6 KÄLLKRITIK	18
2.7 PERSPEKTIVKRITIK	19
3. REFERENSRAM	20
3.1 VAD INNEBÄR REVISION?	20
3.2 FÖRVALTNINGSREVISIONENS HISTORIA	20
3.3 VAD INNEBÄR FÖRVALTNINGSREVISION?	21
3.4 ANSVARSFRIHETENS HISTORIA	23
3.5 VAD INNEBÄR ANSVARSFRIHET?	24
3.6 ANSVARSFRIHET I NORDEN	24
3.6.1 Danmark	24
3.6.2 Norge	25
3.6.3 Finland	25
3.6.4 Sammanställning av förvaltningsrevision och ansvarsfrihet i Norden	25
3.7 DEN PÅGÅENDE FÖRÄNDRINGEN	26
3.7.1 EU	26
3.7.2 Sverige	26
3.8 AGENTTEORIN	27
3.9 FÖRTROENDE OCH FÖRVÄNTNINGSGAP	28
3.10 CORPORATE GOVERNANCE	29
3.10.1 Corporate governance i Sverige	30
3.11 SVENSK KOD FÖR BOLAGSSTYRNING	31
3.12 INTERN KONTROLL OCH RAPPORTERINGEN ENLIGT SVENSK KOD FÖR BOLAGSSTYRNING	31
4. EMPIRI	33
4.1 INTERVJU 1: JAN NILSSON, DELOITTE	33
4.2 INTERVJU 2: CLAES THIMFORS, ÖHRLINGS PRICEWATERHOUSECOOPERS	35

4.3 INTERVJU 3: ULF NANKLER, BDO NORDIC.....	37
4.4 INTERVJU 4: CONNY LYSÉR OCH ÅKE HYBBINETTE, KPMG	40
4.5 INTERVJU 5: LENA MÖLLERSTRÖM, GRANT THORNTON	42
4.6 SAMMANFATTANDE TABELL	44
5. ANALYS.....	45
5.1 FÖRVALTNINGSREVISIONENS INNEBÖRD.....	45
5.2 FÖRVALTNINGSREVISION FÖR AKTIEÄGAREN	46
5.3 FÖRVALTNINGSREVISIONENS FRAMTID	46
5.4 DEN SVENSKA KODENS INVERKAN PÅ FÖRVALTNINGSREVISION	48
5.5 ANSVARSFRIHET	49
6. SLUTSATS.....	51
6.1 BESVARANDE AV PROBLEMSTÄLLNING.....	51
6.2 FÖRFATTARNAS DISKUSSION	53
6.3 FÖRSLAG PÅ FORTSATT FORSKNING	53
KÄLLFÖRTECKNING.....	55
BILAGA I.....	58
 FIGURFÖRTECKNING	
Figur 1: Revisorns kommunikation med andra bolagsorgan	23
Figur 2: Den svenska governance corporate strukturen	30
 TABELLFÖRTECKNING	
Tabell 1: Sammanställning av förvaltningsrevision och ansvarsfrihet i Norden.....	25
Tabell 2: Sammanfattande tabell över respondenterna.....	44

Förkortningslista

ABL	Aktiebolagslagen SFS 2005:552
COSO	The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission
EU	Europeiska unionen
FAR	Föreningen auktoriserade revisorer
IASB	International Accounting Standards Board
IFAC	International Federation of Accountants
ISA	International Standards on Auditing
Ledning	Styrelse och verkställande direktör
RS	Revisions standard
SOX	Sarbanes-Oxley Act
SOU	Statens offentliga utredningar
VD	Verkställande direktör
ÅRL	Årsredovisningslagen SFS 1995:155

1. Inledning

Författarna redogör i det inledande kapitlet för bakgrunden av studien samt för en problem-diskussion som utmynnar i en problemformulering. Vidare kommer syftet och avgränsningen med uppsatsen att beskrivas. Kapitlet avslutas med författarnas disposition.

1.1 Bakgrund

I Sverige är det ett lagstadgat krav att räkenskapsrevision och förvaltningsrevision skall utföras i alla aktiebolag (SOU 2007:56). Syftet med förvaltningsrevisionen är att säkerställa att styrelsen och företagets verkställande direktör (VD) har fullgjort sina åtaganden. Revisorn kan efter denna granskning grunda sitt uttalande om att tillstyrka ledningen (styrelse och VD) ansvarsfrihet i revisionsberättelsen (ABL 9 kap.). Uttalandet utgör ett viktigt dokument för aktieägarna vid besluttagandet på bolagsstämman angående ledningens ansvarsfrihet (Bergman Marcus & Brännström 2008).

Revisionsstandarder kring förvaltningsrevision saknas i de internationella revisionsstandarderna International Standards on Auditing (ISA), vilket är det regelverk som skall följas enligt åttonde bolagsdirektivet. Detta beror på att den lagstadgade förvaltningsrevisionen är unik för Sverige och Finland. Medlemsländerna kan dock bestämma att fler regler utöver ISA kan införas på nationell nivå om de överrensstämmer med direktivets krav, vilket är att det skall gagna unionens bästa samt medföra en ökad trovärdighet för årsredovisningarna. Vad utredningar visat angående Sveriges och Finlands särskilda krav på förvaltningsrevision är att det inte strider mot åttonde bolagsdirektivet. (SOU 2007:56)

I dagsläget skall revisorn granska styrelsens och VD:s förvaltning men i SOU 2008:32 föreslås att förvaltningsrevisionen skall avskaffas. För tillfället pågår ett arbete inom Europeiska unionen (EU) där målet är att förenkla reglerna. Det Europeiska rådet framlade vid ett möte under 2007 att kraftfulla åtgärder var nödvändiga för att öka företagets konkurrensmöjligheter internationellt och stimulera Europas ekonomi. Detta skall göras genom att minska de administrativa bördorna. (SOU 2008:32)

Ansvarsfrihetsfrågan är ett centralt begrepp för revisorn vid förvaltningsrevisionen, då det utifrån denna revision utmynnar i ett tillstrykande eller avstyrkande i frågan (Svensson 2008). Ansvarsfrihet är ett mycket gammalt begrepp vilket har existerat i Sverige i flera hundra år och har således en stark tradition i landet (Svernlöv 2007). Beviljas styrelsen och verkställande direktören ansvarsfrihet kan aktieägarna i princip ej väcka skadeståndsanspråk mot dem.

När förvaltningsrevisionen föreslås avskaffas anser utredningen att aktiebolagens revisorer ej skall uttala sig beträffande ledningens ansvarsfrihet i revisionsberättelsen. Denna fråga skall istället bedömas utifrån de uppgifter styrelsen avser lämna i förvaltningsberättelsen och på årsstämman (SOU 2008:32).

1.1.1 Bolagsstyrning

Efter diverse bolagsskandaler har diskussioner kring *corporate governance*-frågor intensifierats och har medfört flera rapporter och koder för bolagsstyrning (SOU 2004:46). Koderna syftar till att förbättra bolagsstyrningen och därigenom öka förtroendet. I Europa har det växt fram till att bli en tradition och medlemsländerna i EU uppmanas till att utarbeta en nationell kod för bolagsstyrning (Kollegiet för bolagsstyrning; SOU 2004:47). Svensk kod för bolagsstyrning, som började gälla första juli 2005 syftar till att förbättra styrningen i främst börsbolag och främja förtroendet bland allmänheten samt den svenska och internationella kapitalmarknaden. För att skapa välstånd och tillväxt behövs välskötta företag och god bolagsstyrning, därför är det viktigt för hela samhället och inte endast för aktieägare och kapitalmarknaden (ibid.).

I den svenska koden står det att styrelsen årligen skall avlämna en bolagsstyrningsrapport och en rapport om hur den interna kontrollen fungerar. Koden har dock inga krav på att dessa rapporter skall granskas av en oberoende extern part (SOU 2004:46). Det har dock uttalats önskemål om att den interna kontrollrapporten skall bli föremål för oberoende granskning. (SOU 2004:47)

1.2 Problemdiskussion

1.2.1 Förvaltningsrevision

Lagstadgad förvaltningsrevision går endast att finna i Sverige och i Finland medan revisorns tillstyrkande eller avstyrkande av ansvarsfrihet endast återfinns i Sverige (SOU 2004:47). Att lagstadgad förvaltningsrevision inte förekommer i andra delar av världen leder till ett ifrågasättande av dess framtida existens samtidigt som revisionen i allmänhet går mot en internationalisering med ett mer enhetligt regelverk. Ett av EU:s mål är att revisionstjänster skall kunna upphandlas över de nationella gränserna, vilket skulle bli svårt då revisorer från Europa saknar erfarenhet från denna del av revisionen. En följd som kan uppstå om Sverige behåller förvaltningsrevision är att utländska revisionsbyråer undviker att lägga anbud på svensk revision tror utredarna i SOU 2008:32 "*Näringslivet och förtroendet*". I samma utredning påvisar utredarna också att länder som inte anpassar sina lagar och regler utifrån internationell standard kan komma att bli av med företag som väljer att flytta sin verksamhet till länder med mindre omfattande regler. Gör företagen inte detta riskerar de att gå under i konkurrensen med de internationella företagen. (ibid.)

En del kritik har riktats mot förvaltningsrevision. Det diskuterades redan vid en kongress i Berlin 1938 om en person verkligen har förmågan och kompetensen att kunna granska både räkenskapsrevisionen och förvaltningsrevisionen för ett och samma företag (Sillén 1952). Lagberedningen till 1944 års aktiebolag ställde sig också frågan om det gick att få kompetenta personer som klarade av uppgiften (Ranby 1963). Idag är det mer ifrågasatt om nyttan verkligen överstiger kostnaden med förvaltningsrevision. Ur företagets synvinkel kan det ses som en extra kostnad vilka övriga länders företag undkommer och skapar således konkurrensfördelar gentemot de svenska företagen (SOU 2008:32).

Att en oberoende revisor granskar styrelsens och VD:s förvaltning ger aktieägarna förtroende för den information som avges (Moberg 2006). Förvaltningsrevisionen kan vara en svår del för revisorn och om den slopas försvinner således ett besvärligt moment för dem. Revisorn måste

nämmligen utifrån hans eller hennes kompetens och erfarenhet göra många bedömningar eftersom RS 209 inte ger tydliga anvisningar i alla situationer. Att som aktieägare få en kunnig person att uttala sig i en sådan situation är av betydelse eftersom de skulle ha svårt att få fram den informationen själva och sedan få den bekräftad. Slopas förvaltningsrevisionen är frågan om den information som aktieägarna behöver för att ta vissa beslut skulle läggas fram av ledningen på stämman? Om så är fallet kommer ledningen troligtvis att undanhålla vissa "känsliga delar" som inte kommit fram vid en räkenskapsrevision.

Vilket nämndes i bakgrunden sjönk förtroendet för bolagsledningar efter de uppdagade skandalerna och koder för bolagsstyrning tillkom för att främja förtroendet. Förvaltningsrevisionen syftar delvis också till att stärka förtroendet för bolagsledningen bland aktieägarna. Om det lagstadgade kravet på förvaltningsrevision försvinner kommer de svenska aktieägarna i noterade företag att tappa tilltron till ledningen när ett av deras medel för övervakning tas bort. Skulle en granskning av den interna kontrollrapporten kunna ersätta förvaltningsrevisionen? Internationellt har revisionen endast omfattat räkenskaperna, men under den senaste tiden har emellertid behovet av revision som omfattar bolagets förvaltning samt de framtida risker som är förknippade med bolaget uppmärksammas (SOU 2004:47).

1.2.2 Ansvarsfrihet

Utifrån förvaltningsrevisionen gör revisorn ett uttalande i revisionsberättelsen kring huruvida ledningen bör beviljas ansvarsfrihet för det gångna året eller inte. Frågan som ställs blir vad ansvarsfrihet skall byggas på om revisorn, som har den insikten i bolaget som behövs, inte lämnar ett uttalande. För aktieägarna kan det bli svårt att endast utifrån årsredovisningen och styrelsens redogörelse grunda sitt beslut kring ansvarsfrihet (Svernlöv 2007; 2008:32). Hur viktigt aktieägarna tycker att beslutet om ansvarsfrihet är undersöktes av FARSRS i rapporten "*Aktieägarna tycker till om bolagsstämma och ansvarsfriheten*". Studien visade att aktieägarna tyckte att detta beslut var det viktigaste på den årliga bolagsstämman. Tre av fyra aktieägare ansåg också att beslutet inte skall tas på stämman om inte revisorn utfärdar någon rekommendation.

Institutet ansvarsfrihet är något som är okänt för de flesta utanför Sverige så när frågan tas upp på årsstämman kan det innebära problem för de noterade bolag som har utländska aktieägare. Många amerikanska aktieägare vill inte avsäga sig rätten att rikta skadeståndsanspråk mot ledningen och röstar därmed nej till frågan om ansvarsfrihet. (SOU 2008:32)

Vidare kan det diskuteras om beslut kring ansvarsfrihet ens är nödvändigt. I Danmark och i Norge existerar begreppet men det är ej obligatorisk att lämna ansvarsfrihet på den årliga bolagsstämman. Dock ges aktieägarna här möjlighet att rösta in frågan i bolagsordningen och sålunda blir den en obligatorisk fråga för bolaget på stämman. Det blir följaktligen upp till aktieägarna om frågan skall behandlas eller ej.

1.3 Problemformulering

Utifrån den pågående diskussion som bedrivs vill författarna undersöka:

Hur ser revisorerna på förslaget angående ett slopande av förvaltningsrevisionen?

- *Vad tror revisorerna att slopad förvaltningsrevision skulle innebära för börsföretagens aktieägare?*
- *Hur ser revisorerna på att ansvarsfrihetsbeslutet inte grundar sig på ett underlag från revisorn?*

1.4 Syfte

Syftet med studien är att belysa vad en förvaltningsrevision innebär praktiskt samt vad ett slopande av förvaltningsrevision skulle innebära utifrån ett revisorsperspektiv. Vidare ämnar författarna att utreda vad revisorerna tror att slopad förvaltningsrevision skulle innebära för börsföretagens aktieägare. Författarna vill även belysa revisorernas syn på ansvarsfrihetsfrågan och att den inte kommer att bygga på ett underlag från revisorn.

1.5 Avgränsning

Författarna har valt att avgränsa studien utifrån ett revisorsperspektiv med fokus på noterade aktiebolag. Anledningen till denna avgränsning är att revisorer är kunniga på området och förmodas att se ett eventuellt behov av förvaltningsrevision för aktieägarna i börsnoterade företag. Varför perspektivet aktieägare till börsnoterade bolag har valts, beror på att de ofta saknar insyn i företagen och således har ett behov av att erhålla en oberoende granskning av ledningsförvaltning.

1.6 Disposition

I första kapitlet har författarna presenterat en redogörelse för uppsatsens bakgrund, problemformulering, syfte samt avgränsning. Nedan följer en kort beskrivning av uppsatsens fortsatta disposition.

Kapitel 2

Metod

I detta kapitel redogör författarna för tillvägagångssättet vid uppsatsens upprättande och anger vilken metod studien bygger på. Vidare redogörs studiens urval och hur datainsamling har utförts. Slutligen förs en diskussion kring studiens validitet och reliabilitet samt källkritik.

Kapitel 3

Referensram

Referensramen inleds med ett stycke kring revision och varför den behövs. Vidare beskrivs begreppen förvaltningsrevision och ansvarsfrihet och den pågående förändringen vilken sker dels i Sverige, dels i Europa. Författarna ger även en beskrivning av hur ansvarsfrihetsbegreppet ser i ut i andra nordiska länder. Till sist presenteras agentteorin, vad för koppling förtroende har till revision samt bolagsstyrningslitteratur.

- Kapitel 4** **Empiri**
I fjärde kapitlet redogör och sammanfattar författarna de resultat vilka framkommit från de intervjuer som har utförts med studiens utvalda revisorer.
- Kapitel 5** **Analys**
Författarna analyserar i följande kapitel utfallet i studien. Den teoretiska bakgrunden och resultatet från empirin sammanvävs för att utmynna i en reflektion.
- Kapitel 6** **Slutsats**
Här kommer författarnas slutsatser samt förslag på framtida forskning att åskådliggöras. Vidare för författarna en egen diskussion kring hur de ser på ett slopande av förvaltningsrevisionen samt ansvarsfrihetsfrågans betydelse för aktieägare.
- Bilagor** I denna del presenteras intervjuguiden.

2. Metod

I följande kapitel åskådliggörs författarnas metodval som brukas under uppsatsskrivandets gång. Vidare presenteras datainsamlingsmetoder samt en reflektion över för- och nackdelar med de utförda valen. Författarna redogör även för vilken metod som använts för analys och slutligen förs en diskussion kring studiens reliabilitet och validitet.

2.1 Arbetsprocess

I Balans nr 1, 2008 läste författarna artikeln ”Förvaltningsrevisionens framtid ifrågasatt” av Eklöv, Alander och Svernlöv som behandlade ett eventuellt slopande av förvaltningsrevision. Artikeln var ursprungskällan till uppslagsämne åt studien. Författarna började sedan sin process med att läsa in sig på ämnet. Information samlades in genom instudering av artiklar, som handlade om den pågående diskussionen om slopad förvaltningsrevision, samt statliga utredningar. Det skall dock påpekas att diskussionen om slopad förvaltningsrevision är relativt ny vilket har bidragit till att författarna har haft vissa problem med att hitta information. De få tidigare uppsatser som behandlar ämnesområdet har också lästs för att erhålla idéer på uppslag inom ämnet förvaltningsrevision och ansvarsfrihet. Med den information som insamlats under den inledande fasen har bakgrundsbeskrivning, problemdiskussion samt problemformulering kunnat gestaltas. Vägen till de frågor som författarna vill besvara med studien har inte varit rak. I takt med att författarna har blivit mer insatta i ämnet och erhållit respons från handledare samt opponenter har problemformuleringen omarbetats.

Efter att referensramen hade utarbetats ansåg författarna att de var tillräckligt insatta i ämnet för att utföra intervjuer. Fem intervjuer bokades med revisorer, och respondenternas åsikter och svar sammanställdes i ett empirikapitel. I analyskapitlet ställdes sedan sekundärdata mot empiri och materialet analyserades. Analysen resulterade sedan i en slutsats där uppsatsens problemformulering besvarades.

2.2 Forskningsmetod

När författarna bestämt sig för vad de ville undersöka och hur detta skall läggas upp inleddes en diskussion beträffande val av metod (Jacobsen 2002). Det är således problemställningen som väljer metod. Det finns två olika ansatser, kvalitativ och kvantitativ.

2.2.1 Vårt val av forskningsmetod

Med en kvalitativ ansats är syftet att förstå medan syftet med en kvantitativ metod är att förklara (Andersen 1998). Författarna vill med sin studie skapa förståelse om huruvida revisorer ser på förslaget med slopad förvaltningsrevision samt vad de tror att detta innebär för aktieägare till noterade bolag. Dessutom vill författarna undersöka djupare hur revisorerna ser på att ansvarsfrihetsbeslutet inte grundar sig på ett underlag från dem. Därmed lämpar sig den kvalitativa metoden bäst för denna uppsats. En kvalitativ metod innebär dessutom en mer öppenhet och flexibilitet vilket författarna ansåg vara fördelaktigt då det är oklart huruvida ett slopande av förvaltningsrevision kommer att inträffa, och studiens resultat beror mycket på den information som respondenten ger (Holme & Solvang 1997; Jacobsen 2002). Med en kvalitativ ansats har författarna också möjlighet att under arbetsgång omformulera problemformuleringen så att den anpassas efter den kunskap som erhållits (Jacobsen 2002). Om en kvantitativ metod hade

använts skulle det troligtvis ha medfört en mer generell studie. Vid en kvantitativ studie omvandlar forskaren insamlad data till matematiska, statistiska samt aritmetiska formler och samband (Andersen 1998). Vilket i detta fall hade inneburit ett frågeformulär skulle ha fått utformats och det skulle antagligen inte ge lika uttömmande och utförliga svar vilket författarna fordrar för studien. Författarna tyckte därmed att djupare intervjuer med revisorer var den metod som bäst skulle infånga information. Med denna metod medföljer dock ofta ett resurskrävande arbete eftersom djupgående intervjuer är tidskrävande. En annan nackdel med den kvalitativa ansatsen är också att informationen blir svår att tolka samt att det är komplicerat att strukturera den inhämtade data. Det finns dessutom risk för att viktig information försvinner i tolkningsprocessen. (Jacobsen 2002) Författarna ser ändå att den kvalitativa metoden lämpar sig bäst för denna studie.

2.3 Datainsamling

Det existerar två typer av data, primärdata och sekundärdata. Primärdata är information vilken författaren själv har anskaffat genom exempelvis intervjuer eller fallstudier (Andersen 1998). Målet med primärdata är att erhålla objektiv information från respondenten. Sekundärdata är information vilken är insamlad av någon annan. (Ibid)

2.3.1 Sekundärdata

För att finna sekundärdata har författarna använt internet, lagar, databaser samt tryckt litteratur i form av kurslitteratur och böcker funna i bibliotek. Den databas vilken har varit en stor informationskälla är FARSRS komplett, var det går att finna allt från tidningsartiklar och redovisningsstandarder till rättsfall inom ämnet. Business Source Premier och Emerald Insight, har också använts för att finna artiklar. De främsta sökorden som använts är: förvaltningsrevision, ansvarsfrihet, *accountability*, *audit*, svensk kod för bolagsstyrning samt intern kontroll. Hemsidor som har brukats är bland annat regeringens och Kollegiet för svensk bolagsstyrning.

Vid sökandet av tryckt litteratur har sökmotorerna Gunda samt Libris använts. Libris har också brukats vid inhämtande av uppsatser. De uppsatser som författarna har eftersökt är de som handlar om förvaltningsrevision och ansvarsfrihet. Författarna har också tagit del av svenska lagar, revisionsstandarder och statliga utredningar.

Vid användning av sekundärdata är det mycket viktigt att undersöka att källan är tillförlig och passande. En kritisk granskning av informationen är således en grundläggande utgångspunkt vid användandet av andrahandskällor. Det önskvärda är att uppbära flera oberoende källor vilka ger en och samma bild för att vara säker på informationens tillförlitlighet (Jacobsen 2002). Det har varit svårt att finna vetenskapliga artiklar om förvaltningsrevision och de som finns är väldigt gamla. Ett annat problem har varit att finna flera oberoende källor eftersom det är ont om tidigare forskning inom förvaltningsrevision och ansvarsfrihet.

2.3.2 Primärdata

Primärdata har införskaffats genom intervjuer med revisorer som arbetar i Göteborg och Stockholm. Anledningen till att intervjuer har genomförts med revisorer är att studien utgår ifrån ett revisorsperspektiv. Intervjuerna har genomförts via personliga möten samt en gång via telefon då varken författarna eller respondenten hade möjlighet att träffas personligen. Författarna försökte dock i samtliga fall erhålla personliga intervjuer eftersom detta oftast ger mer

uttömmande svar. Samtliga respondenter har emellertid givit författarna möjlighet att ställa följdfrågor i efterhand vilket har hjälpt författarna vid oklarheter. Detta bidrar också förhoppningsvis till en högre reliabilitet och validitet för studien.

2.3.2.1 Urval intervju

Med hänsyn till uppsatsens problemformulering har författarna byggt studien på ett urval av information som är ett så kallat icke-sannolikhetsurval (Halvorsen 1992). Denna urvalstyp har dock en risk i och med att författarna gör ett strategiskt urval av information vilket kan leda till att alla delar inte blir representerade och att det således blir en snedvriden vinkel i studien (Holme & Solvang 2006; Jacobsen 2002). Varför författarna valt denna typ av urval beror på att de endast vill erhålla en djupare förståelse utifrån intervjupersonerna och därmed inte dra generella slutsatser för alla revisorers ståndpunkt i frågan. Vid strategiska urval är författaren intresserad av kvalitén på informationen och inte representativitet. Författarna väljer därför respondenter vilka anses besitta nödvändig kunskap. Det strategiska urvalet är att preferera då författaren har för avsikt att göra ett litet urval (Halvorsen 1992). Jacobsen (2002) poängterade att det vid urval av respondenter är viktigt att de är ändamålsinriktade vilket författarna har försökt att uppfylla genom vissa uppställda krav. Dessa krav var att respondenterna skulle vara auktoriserade eller godkända revisorer med flera års erfarenhet inom yrket samt att de arbetade med noterade företag. Urvalet av respondenter är mycket viktigt för undersökningen.

De revisorer som kontaktades arbetar med noterade bolag i Göteborg och i Stockholm. Urvalet av byråer byggde på de största revisionsbyråerna på den svenska marknaden. De intervjuade personerna är verksamma på BDO, Deloitte, Grant Thornton, KPMG och Öhrlings PriceWaterhouseCoopers. Anledningen att författarna har valt dessa byråer är att de har uppdrag hos noterade bolag.

2.3.2.2 Intervjuer

En kvalitativ intervju är betydelsefull i de fall då författaren själv inte har möjlighet att observera företeelsen (Andersen 1998). Beroende på syftet med uppsatsen väljer författaren intervjumetod. Inom den kvalitativa formen brukas vanligen ”den ostrukturerade intervjun” eller ”den semistrukturerade intervjun”. Vad som kännetecknar en kvalitativ intervju är att den allt som oftast utförs som ett vanligt samtal mellan forskare och respondent. Med andra ord används inga standardiserade intervjufrågor utan forskaren styr endast respondenten i rätt riktning. I den semistrukturerade intervjun är det dock inte ovanligt att en sammanställd intervjuguide används med stickord på ämnen vilka skall betraktas under samtalet. Den kvalitativa intervjun är öppen och flexibel men också många gånger väldigt tids- och energikrävande. (ibid.) Fördelen med en semistrukturerad intervjuguide med öppna svarsalternativ är att författarna kan flika in med kompletterande frågor under samtalets gång samt styra intervjun i de fall respondenten kommer utanför området (Andersen 1998). Nackdelen är dock att varje respondent har en större frihet att styra intervjun och det kan således bli svårt att jämföra resultatet med andra respondenter svar (Holme & Solvang 1997).

En intervju kan också utföras via telefon vilket både är billigare och ett lite enklare sätt att genomföra en intervju på, då varken respondenten eller intervjuaren behöver ta sig någonstans. Därför kan det vissa gånger vara att föredra en telefonintervju. Det existerar dock en del nackdelar med denna typ av intervjuform också. Bland annat kan intervjuaren ej dra nytta av

respondentens uttryck då de ej kan se varandra. Detta kan till exempel medföra att intervjuaren ej förstår att respondenten har missuppfattat en fråga. Intervjuaren kan med andra ord ej utnyttja visibla hjälpmedel. (Andersen 1998)

2.3.2.3 Intervjuernas genomförande och bearbetning

Författarna valde att upprätta en semistrukturerad intervjuguide med öppna svarsalternativ då detta alternativ lämpar sig bäst för studiens metodval (Se Bilaga I). Intervjuguiden delades in i två områden, förvaltningsrevision och ansvarsfrihet, vilket författarna såg som en naturlig indelning då det är dessa två områden studien berör. Vidare utformades guiden så att mer allmänna frågor om ämnet togs upp i början för att lättare få igång en diskussion.

Författarna bestämde att fem till sex intervjuer skulle behöva genomföras för att erhålla en insikt i hur revisorer ser på frågan. För att komma i kontakt med respondenterna började författarna med att gå in på revisionsbyråernas hemsidor där kontaktuppgifter går att finna. Hos några byråer fanns det uppsatsansvariga personer som kunde kontaktas vid önskemål om intervju. Dessa personer mejlades och en beskrivning av ämnet samt vem författarna ville komma i kontakt med bifogades. Tyvärr blev resultatet att de krav som författarna hade ställt vad gäller intervjuperson som de ville komma i kontakt med inte uppfylldes när förfrågning skickades till de uppsatsansvariga. Författarna fick då istället kontakta byråernas växel och därigenom komma i kontakt med revisorer som hade uppdrag hos noterade företag.

Fem stycken intervjuer genomfördes, fyra av dem var personliga och en var via telefon. Majoriteten av respondenterna verkade i Göteborg. Att en telefonintervju genomfördes berodde på att personen i fråga är verksam i Stockholm och författarna hade ingen möjlighet att åka dit för en personlig intervju. Anledningen till att en revisor vid Stockholmskontoret intervjuades var att revisionsbyrån ej hade några revisorer som arbetar med noterade bolag i Göteborg. På en annan revisionsbyrå i Göteborg erhöll författarna en intervju där två stycken medarbetare från byrån deltog. Detta berodde på ett missförstånd från den uppsatsansvariga på revisionsbyrån som ej hade begripet att författarna var ute efter en auktoriserad eller godkänd revisor. Den andra personen vilken också deltog under intervjun arbetade som konsult inom bolagsstyrningsfrågor och ej som revisor, han besatt dock mycket kunskap inom ämnet.

Hos en revisionsbyrå i Göteborg ville de emellertid inte ställa upp på en intervju av den anledningen att diskussionen gällande ett eventuellt slopande av förvaltningsrevisionen är relativ ny och därmed hade de inte behandlat ämnet på kontoret. Därför kontaktades Stockholmskontoret och en mejlintervju ordnades. Dock erhöles aldrig något svar på intervjun och därför uteblev således den intervjun från studiens empiriska material.

Vid intervjuerna önskade revisorerna att i förväg erhålla intervjuguiderna för att få en inblick i vilka frågor som skulle behandlas. Samtliga personliga intervjuer genomfördes på respektive revisionsbyrå och alla respondenter hade förberett sig inför intervjun genom att göra anteckningar och avsatt tillräckligt med tid för intervjun. Alla respondenter tillät att intervjuerna spelades in förutom en. Inspelningen bidrog till att författarna i större utsträckning kunde ställa följdfrågor eftersom endast stödord antecknades. Vid den intervju där inspelning ej brukades antecknade alla författarna som sedan sammanställdes gemensamt. Genomsnittstiden för intervjuerna var cirka en timma, vilket gav författarna tillräckligt med tid för att insamla den

information som de ansåg sig behöva. När telefonintervjun genomfördes användes en högtalartelefon. Respondenten befann sig på sitt kontor och intervjuarna vistades på ett lugnt och enskilt ställe.

Efter varje intervjutillfälle sammanställdes materialet under samma dag. Detta medförde att intervjuerna fanns färskt i minnet och risken för feltolkning minskade. Dagen efter redigerades och analyserades textmaterialet för att lyfta fram det viktigaste i empirin.

Eftersom personliga intervjuer är relativt tidskrävande har ett mindre antal intervjuer endast genomförts. Antalet genomförda studier anser författarna dock är tillräckliga till antalet för att ge en nyanserad och fördjupad förståelse för hur en individ beaktar fenomenet.

2.3.2.3.1 För- och nackdelar med metod för intervjuer

De personliga intervjuerna medförde mer utförliga svar än telefonintervjun. Det var också lättare att få igång en diskussion och ställa följdfrågor vid de personliga mötena. En annan fördel var att respondenternas ansiktsuttryck kunde avläsas samtidigt som det var en nackdel då intervju-personerna kunde tolka författarnas uttryck. Nackdelen med att spela in intervjuer kan vara att respondenterna blir mer återhållsamma i sina svar. Författarna uppmärksammade vid något tillfälle att så var fallet. Dock anser författarna att fördelarna med inspelning överväger nackdelarna. Intervjuguiden skickades i förväg vilket kan innebära att de spontana svaren uteblir. Författarna tyckte dock att det var viktigare att respondenterna hade tänkt igenom svaren än att erhålla spontana åsikter.

2.4 Metod för analys

Författarna har valt att presentera den insamlade datan i en separat empiridel. Läsaren kan då få en överskådlig bild av materialet och skapa sig egna uppfattningar, vilket annars hade varit svårare om analys och empiri hade sammanflätats. Ett annat val författarna har gjort är att redovisa varje respondent för sig för att på så sätt lyfta fram vad varje enskild respondent har för åsikt och attityd. Empirin har utformats efter strukturen i intervjuguiden, vilket skall möjliggöra en lättare jämförelse mellan respondenternas svar och samtidigt ge en tydlig överblick av materialet. För att hålla en röd tråd har analysen utformats efter samma struktur som i empirin. I analyskapitlet återkopplas referensramen och empirin och en djupare analys utförs av författarna. Författarna har ställt respondenternas svar mot varandra och ämnar åskådliggöra likheter och skillnader bland respondenterna kopplat till referensramen.

2.5 Trovärdighetsdiskussion

De två begreppen validitet och reliabilitet används främst för att bedöma vilken kvalitet en kvantitativ undersökning håller, men kan även användas vid en kvalitativ studie. Vid en kvalitativ undersökning mäts kvaliteten under hela processen medan det i en kvantitativ studie används en bestämd mätmetod vid insamlande av information. Det är kvaliteten på mätningen som mäts. Mellan validitet och reliabilitet finns ett förhållande och författarna måste hitta en balans mellan de två begreppen. (Patel & Davidson 2003; Holme & Solvang 1997).

2.5.1 Validitet

Begreppet innebär att vi mäter det vi ämnar mäta samt att rätt sak mäts vid rätt tillfälle. Vilket nämndes tidigare skall en strävan efter god validitet finnas genom hela undersökningen vad

gäller en kvalitativ studie. Det innebär att det är viktigt att veta hur väl forskaren använder sin förståelse i forskningsprocessen och hur de behandlar den information som är mångtydig eller kanske motsägelsefull. De tolkningar som forskaren sedan gör är också av central betydelse för studiens validitet likväl hur tolkningarna kommuniceras. (Patel & Davidson 2003; Eriksson & Widersheim-Paul 2006).

Framtagningen av intervjuguiden utgör en av de viktigaste delarna i studien. Validiteten är nämligen beroende på hur väl frågorna fångar det fenomen som åsyftas. Författarna hade innan utformningen av guiden grundligt studerat ämnet för att ha möjlighet att ställa relevanta frågor.

2.5.2 Reliabilitet

Uttrycket reliabilitet innebär att det som skall mätas, mäts på ett tillförlitligt sätt (Eriksson & Widersheim-Paul 2006). I en kvalitativ forskning är inte reliabel information lika central som vid en kvantitativ ansats. I en kvalitativ ansats är syftet att anskaffa förståelse och därmed är inte samma statistiska representativitet i fokus som vid en kvantitativ undersökning (Andersen 1998).

När intervjuer genomförs är undersökningens tillförlitlighet beroende av respondenternas och iakttagarnas förmåga. Har respondenterna bristande kunskap påverkar detta studiens tillförlitlighet negativt. Samtliga intervjupersoner i denna studie är auktoriserade revisorer och har under sin långa yrkeskarriär inhämtat kunskap och erfarenhet inom ämnet. Vilken kunskap och förståelse observatörerna har är minst lika viktigt eftersom de sedan skall tolka respondenterna. Efter fem intervjuer och grundliga ämnesstudier anser sig författarna dock ha tillräckligt med kunskap för att inte misstolka respondenterna. Eftersom de flesta intervjuer har bandats har författarna kunnat gå tillbaka till dessa inspelningar ifall något har varit oklart. Respondenterna gav även författarna möjlighet att kontakta dem vid eventuella oklarheter. För att öka tillförlitligheten har respondenterna fått möjlighet att läsa igenom och kommentera deras del i empirin i syfte att minska felskrivningar och misstolkningar.

Reliabiliteten i studien kan ha påverkats genom att respondenterna var oroliga över att deras egna åsikter skulle utgöra en allmän uppfattning som stod för hela byrån. Författarna har emellertid varit noga med att förklara att det endast är deras personliga åsikter som efterfrågas och inte hur byrån ställer sig i frågan.

2.6 Källkritik

Det är viktigt att vara kritisk mot de källor som används. I studien har flera offentliga utredningar från staten använts, vilket i vissa fall kan vara subjektiva. De influeras av politiska viljor och alla påstående är inte styrkta. Subjektiviteten går också att finna i artiklar från tidningen *Balans*, vilket är en branschtidning för revisorer och utgiven av FARSRS. Artiklar i *Balans* är dessutom inte vetenskapliga men eftersom förvaltningsrevision är ett svensk fenomen har författarna varit begränsade till svenska artiklar. Författarna har dock försökt finna lämpliga vetenskapliga artiklar till de mer allmänna teorierna.

Informationen som revisorerna givit författarna har utgjort en stor del av det insamlade materialet vilket använts i studien. De revisorer som har medverkat i studien har alla lång erfarenhet i revisionsbranschen och får på så sätt ses som kunniga inom området.

Författarnas handledare har vid två tillfällen tillsammans med studenter granskat och kritiserat författarnas uppsats vilket förhoppningsvis stärkt studiens validitet.

2.7 Perspektivkritik

Författarna är medvetna om att revisorerna är aningen partiska i frågan då det handlar om deras yrke, men då studien utgår ifrån deras perspektiv ser författarna inte detta som något problem. Författarna har även åskådliggjort att studien utgår från ett revisorsperspektiv redan i början av uppsatsen och således borde läsaren vara medveten om vinkeln.

Valet av att endast utgå ifrån aktieägare till börsbolag kan kritiserars eftersom de noterade bolagen har mer krav på sig utifrån samt att de har ofta har god intern kontroll. De mindre bolagen är kanske de som är i störst behov av en granskning av förvaltningen eftersom de i många fall saknar bra redovisningssystem och bolagsstyrning. Trots detta har författarna valt att utgå från dessa aktieägare på grund av att de allt som oftast ej har någon insyn i verksamheten överhuvudtaget och kan således vara intresserade av hur ledningen förvaltar deras investerade pengar.

3. Referensram

I följande kapitel presenteras en beskrivning av begreppen förvaltningsrevision och ansvarsfrihet. Vidare behandlas den pågående diskussionen kring ett eventuellt slopande av förvaltningsrevisionen och hur det ser ut i övriga länder i Norden. Dessutom presenterar författarna litteratur inom ämnet bolagsstyrning samt teori kring agentproblematiken.

3.1 Vad innebär revision?

Enligt FAR (2006) är revision ”att med professionell skeptiskt inställning planera, granska, bedöma och uttala sig om årsredovisning, bokföring och förvaltning” (sida 19). Revisionen som utförs för att kunna göra ett uttalande i revisionsberättelsen är indelad i två delar, förvaltningsrevision och räkenskapsrevision. Enligt ABL 9:3 skall revisorn ”granska bolagets årsredovisning och bokföring samt styrelsens och den verkställande direktörens förvaltning. Granskningen skall vara så ingående och omfattande som god revisionssed kräver.” Dessa två delar går delvis hand i hand med varandra då en del av de granskningsåtgärder vilka används vid räkenskapsrevision också används vid förvaltningsrevision (FAR 2006). Slutsatser som revisorn dragit av räkenskapsrevisionen används många gånger också vid granskning av förvaltningsrevisionen, exempel på detta är intern kontroll.

Räkenskapsrevision syftar till att säkerställa trovärdigheten till balans- och resultaträkning medan förvaltningsrevision avser att kontrollera styrelsens och VD:s förvaltning av bolaget samt om de har följt sina åtaganden. Förvaltningsrevision handlar vidare om att revisorn skall granska så att det inte föreligger någon ersättningsskyldighet för ledningen på grund av handlingar eller försummelse. Revisorn skall också granska om ledningen har uppfyllt bokföringsskyldigheten eller förorsakat någon annan överträdelse av ABL, tillämplig lag om årsredovisning och bolagsordningen (FAR 2006). Revisorns mål med förvaltningsrevisionen är att införskaffa underlag och revisionsbevis för sitt uttalande angående styrelsens ansvarsfrihet (ibid.). Då uppsatsen handlar om förvaltningsrevision kommer räkenskapsrevision inte behandlas vidare.

Efterfrågan på revision kommer bland annat från bolagets ägare detta för att ägarna skall kunna lita på den information som lämnas (FAR 2006). När revisorn utför granskning är det viktigt att han eller hon är oberoende i sin granskning för att styrka tillförlitligheten (Moberg 2006). Revisorn skall alltid beakta god revisorssed, vilket innebär att god revisionssed tillämpas (FAR 2006) Anvisningar om hur revision skall utföras går att hämta i lagar, standards och från praxis, men mycket av revisionen baseras på professionella uttalanden av revisorer (Öhman et al. 2006).

3.2 Förvaltningsrevisionens historia

Under cirka 350 års tid har revisorer i Sverige granskat bolagsledningens förvaltning (Lundvall & Danielsson 1984). För cirka 200 år sedan omfattades räkenskaperna samt styrelsens förvaltning av revisorernas granskning. I det norrländska tjärhandelskompaniets stadgar skall ansvarsfrihetsbestämmelser ha upprättats redan år 1648. För att underlätta svåra situationer i kompaniet tillsattes åtta assistenter för att biträda direktörerna. Dessa assistenter skulle bevilja direktörerna ansvarsfrihet efter utförd revision. (Sillén 1952)

1895 års lag innehöll uppgifter om att revisorernas uppdrag var att förhindra ohederligt eller vårdslöst uppträdande av företagets ledning och styrelse. Revisorerna skulle inte endast granska räkenskaperna utan också uttala sig om skötseln samt effektiviteten av företaget. Revisorerna skulle således agera som omdömesgilla företrädare för aktieägarna. Det fanns på den tiden ingen definition av vad förvaltningsrevisionen skulle omfatta. Först i 1944 års ABL, inklusive förarbeten, beskrevs förvaltningsrevisionen vagt. (Lundvall & Danielsson 1984)

Förvaltningsrevisionens innehåll bestäms i 1975 års ABL utifrån praxis. Enligt proposition 1975:103 skall revisorns granskning upptäcka eller förhindra olagliga eller vanligt förekommande och oförsvarliga förvaltningsåtgärder. I samma lag utvidgades också kravet på revisorn vad gäller anmärkningar. Om revisorn upptäckte att en styrelseledamot eller VD hade handlat i strid mot ABL eller bolagsordningen skulle detta anmärkas. (ibid.)

Samma år som den nya aktiebolagslagen trädde i kraft sammanträdde dåvarande Föreningen auktoriserade revisorer (FAR) och framtog ett diskussionsunderlag beträffande förvaltningsrevisionen. Sex år senare presenterade FAR:s revisionskommitté ett utkast med avseende på en omarbetning och komplettering av den grundläggande rekommendation vad gäller revision av räkenskaperna i svenska aktiebolag. Utkastet innehöll diskussion om förvaltningsrevision och benämndes "Revisionsprocessen". Rekommendationen levde vidare fram tills 1 januari 2004 då Revisionsstandard i Sverige (RS) trädde i kraft. Revisorer i Sverige har sedan dess praktiserat utifrån RS 209 *Granskning av styrelsens och verkställande direktörens förvaltning* vad gäller förvaltningsrevision. (ibid.)

3.3 Vad innebär förvaltningsrevision?

Förvaltningsrevision handlar som tidigare nämnts, om granskning av styrelsens och verkställande direktörens förvaltning av bolaget. I ABL åttonde kapitel finns det definierat vad bolagets lednings huvuduppgifter består av, vilket bland annat är ansvaret för bolagets förvaltning. Revisorn skall vid förvaltningsrevisionen granska om de har fullgjort eller försummat sina åtaganden gentemot bolaget. Granskningen av förvaltningen skall vara så grundlig som god revisionssed kräver (ABL 9:3). God revisionssed anses vara att följa FARSRs revisionsstandarder samt deras yrkesetiska regler för revisorer. Vad gäller förvaltningsrevision är det RS 209 *Granskning av styrelsens och VD:s förvaltning* som skall följas. Revisionsstandarderna bygger på de internationella revisionsstandarderna ISA vilka International Federation of Accountants (IFAC) utger. Då förvaltningsrevisionen endast existerar i Sverige och Finland är denna standard (RS 209) säregen för Sverige och har således ingen internationell motsvarighet.

I RS 209 punkt 13 går att läsa att revisorn skall skaffa sig revisionsbevis från ledningens förvaltning för att ha möjlighet att bedöma:

- *Åtgärd eller försummelse av styrelseledamot och/eller verkställande direktör som kan föranleda ersättningsskyldighet gentemot bolaget*
- *Fullgörandet av bokföringsskyldigheten*
- *Andra överträdelser av aktiebolagslagen (till exempel skatter och avgifter), tillämplig lag om årsredovisning och bolagsordning*

Den första punkten behandlar revisorns granskning kring om någon i ledningen vållat skada på bolaget avsiktligt eller på grund av vårdslöshet genom att undgått utföra en viss handling eller för att de har utfört en viss handling. Revisorn inriktar sig här på att granska väsentliga händelser och beslut vilka tagits under året och om dessa har utsatt företaget för någon väsentlig risk vilken har skadat eller skulle kunna skada bolaget. Revisorn gör en bedömning utifrån hur bolaget påverkats av beslutet genom att bedöma avkastning, finansiering, bolagets situation och penningställning. Även ledningens arbetsfördelning och hur deras roller utövats kan vara väsentligt vid dessa granskningsåtgärder (RS 209).

Den andra punkten handlar om revisorns granskning av om styrelsen uppfyllt sin bokförings-skyldighet. Skyldigheten betyder att hela bokföringsförloppet skall kunna följas på ett rättvisande sätt vilket innebär att det finns krav på verifikationshanteringen och att redovisningssystemet är tillförlitligt och säkert så att det ger ett rättvisande bokslut. Det tredje området vilket revisorn granskar vid förvaltningsrevisionen är prövning om några överträdelser har gjorts på någon av de tillämpliga lagarna eller regler vilka skall följas. (ibid.) De lagar som skall följas är bland annat ABL, ÅRL, och bokföringslagen

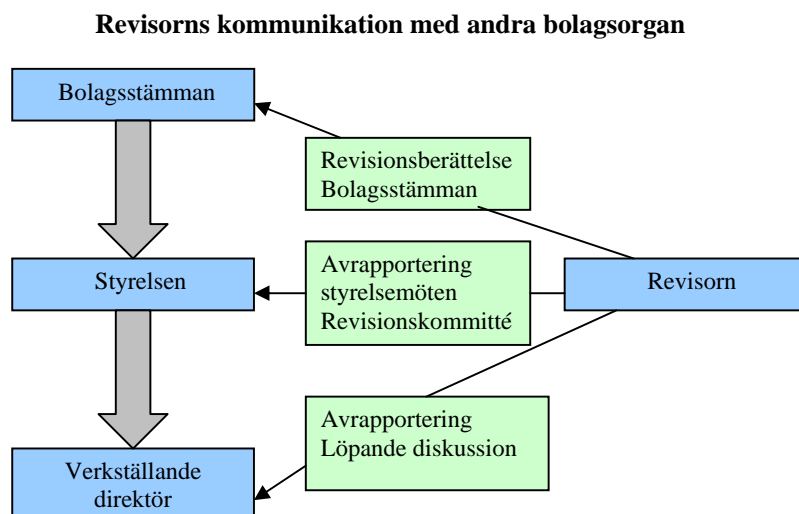
Exempel på förvaltningsområden vilka revisorn prövar är enligt RS 209:28:

- *Styrelsens arbetsordning, instruktioner, eventuell arbetsfördelning inom styrelsen samt uppföljning och kontroll av tillämpningen av arbetsordningen och instruktioner.*
- *VD:ns löpande förvaltningsåtgärder respektive VD:ns åtgärder där styrelsebeslut inte kunnats avvaktas.*
- *Styrelsens fortlöpande bedömning av bolagets ekonomiska situation inklusive dess instruktioner om bedömningsunderlag som skall tas fram.*
- *Redovisningen inklusive delårsrapportering och annan extern rapportering samt tillhörande registreringsåtgärder.*
- *Bolagets skyldigheter i fråga om skatter och avgifter.*
- *Regler för borgenärsskydd och minoritetsskydd, bland annat avseende aktieägare/bolagsstämma, samt olovlig vinstutdelning*
- *Enskilda förvaltningsåtgärder som med hänsyn till omfattning och arten av bolagets verksamhet är av ovanlig beskaffenhet eller stor betydelse.*

Närmare riktlinjer på vad en förvaltningsrevision är och vad som skall omfattas av begreppet existerar inte.

Granskningen av förvaltningen utmynnar sedan i en rapport i revisionsberättelsen där revisorn tillstyrker eller avstyrker styrelseledamöternas och VD:ns ansvarsfrihet, att resultat- och balansräkningen fastställs samt att eventuella vinster/förlusten disponeras enligt vad som anges i förvaltningsberättelsen (FAR 2006). Vidare skall revisorn bland annat anmärka om åtgärd eller försummelse som medför skadeståndsskyldighet eller om skatter och avgifter inte är betalda enligt ABL. Upptäcker revisorn väsentliga brister som leder till en anmärkning blir revisionsberättelsen så kallad ”oren”. Revisionsberättelsen avviker då från standardutformningen vilket

kan vara allvarligt företaget, framför allt de med många aktieägare (Far 2006). Revisorn kan också i revisionsberättelsen lämna andra uppgifter som denne anser att aktieägarna bör känna till (9 kap. 35 § ABL). Dock måste revisorn ta hänsyn till tystnadsplikten då revisionsberättelsen är offentlig (Moberg 2006). Har revisorn funnit något vid förvaltningsrevisionen som inte är av den allvarliga karaktären att komma med i revisionsberättelsen kan revisorn framställa erinringar till styrelse och VD (FAR 2006).

Figur 1: Revisorns kommunikation med andra bolagsorgan

Källa: Föreläsningskompendium Pär Sundaeus PWC 2008-03-12

Revisorn kritiseras ibland av aktieägarna för att det är för lite information som framkommer i revisionsberättelsen. De brister som framkommer under granskningen av förvaltningen förmedlas ofta direkt till ledningen genom rapport där revisorn samtidigt brukar lämna förslag till förbättringar. (ibid.)

3.4 Ansvarsfrihetens historia

I 1848 års aktiebolagslag finns inga speciella bestämmelser beträffande ansvarsfrihet. Hagströmer anser dock att det innehöll uppgifter i ABL 1848 med avseende på revisorns uppgifter vad gäller att pröva styrelsens förvaltning och granska företagets räkenskaper (Svernlöv 2007). Revisorn skulle därefter framställa en berättelse till bolagsstämman som skulle ligga till grund för huruvida bolagsstämman skulle bevilja styrelsen ansvarsfrihet eller ej. (ibid.)

I 1895 års aktiebolagslag kom för första gången uttryckliga regler gällande ansvarsfrihet. Lagen fastslog att ämnet ansvarsfrihet för styrelsen var ett föreskrivet ämne på ordinarie bolagsstämma (numera årlig bolagsstämma). ABL 1910 såg till minoriteternas bästa vilket innebar att styrelsen inte beviljades ansvarsfrihet om minst en femtedel av det totala aktiekapitalet motsatte sig det. I samband med Kreugerkraschen 1932 uppdagades brister i den dåvarande ABL vilket ledde till en utredning med avseende på en ny lag. Resultatet blev 1944 års aktiebolagslag som innehöll föreskrifter om att även eventuell verkställande direktör skulle omfattas av ansvarsfrihetsbeslutet. Andelen på en femtedel av det totala aktiekapitalet som kunde motsätta sig ansvarsfrihetsbeslutet ändrades till en tiondel. (ibid.)

ABL 1975 tillkom för att främja det nordiska näringslivet och för att vid en eventuell harmonisering av aktiebolagsrätten öka de nordiska ländernas inflytande. Bestämmelserna gällande ansvarsfriheten i ABL 1975 var huvudsakligen oförändrade från 1944 års lag (ibid.).

3.5 Vad innebär ansvarsfrihet?

På den årliga bolagsstämman beslutas det om ledningen skall beviljas ansvarsfrihet. Denna fråga är en obligatorisk punkt på agendan vid dessa stämmor då aktiebolagslagen kräver detta. Revisorn skall vid denna tidpunkt ha gjort sin bedömning vilken grundas på genomförd förvaltningsrevision och sedan utmynnar i ett uttalande om han anser att ledningen skall beviljas ansvarsfrihet för det gångna året (Svensson 2008). Frågan om ansvarsfrihet för styrelseledamöter och VD gäller individuellt då det i ABL ej förekommer någon solidarisk ansvarsfrihet (Moberg 2006). Beviljas ledningen ansvarsfrihet är huvudregeln att det inte går att väcka talan för skadestånd mot dem med vissa undantag. Undantagen bygger på brott eller oriktiga och ofullständiga uppgifter vilka har lämnats på årsstämman och som beslutet om ansvarsfrihet således har grundats på. Undantag kan även gälla vid konkurs (ABL 29:11). Minoritetsregler i ABL möjliggör utlysning av extra stämma där principbeslut om skadeståndstalan för bolagets räkning, ”vägra ansvarsfrihet”, kan fattas vilket då kan upplösa ett tidigare ansvarsfrihetsbeslut (Sandström 2006).

Ansvarfriheten handlar med andra ord om ledningen skall ställas till svars för deras förvaltning av bolaget. Har någon styrelseledamot eller verkställande direktör uppsåtligen eller på grund av oaktsamhet vållat bolaget skada skall denne person ställas till svars för detta. Har ledningen då beviljats ansvarsfrihet innebär det i princip att det inte går att väcka talan. Revisorns uttalande kring rekommendation angående ledningens ansvarsfrihet anses vara av stor betydelse för de svenska bolagsfunktionärernas riskexponering enligt Bergman Marcus och Brännström (2008).

För revisorn blir begreppet ansvarsfrihet en central del i förvaltningsrevisionen. Lagen kräver ett uttalande från revisorn angående frågan om ansvarsfrihet för ledningen i revisionsberättelsen. Granskningen skall ge revisorn underlag om det föreligger några risker för ersättningsskyldighet. Med ersättningsskyldighet menas ledningens skyldighet att betala skadestånd om de skadat bolaget avsiktligt eller på grund av vårdslöshet. Varje styrelseledamot och VD har ett personligt ansvar. För att bli ersättningsskyldig måste skadan och vållandet besitta ett orsakssamband samt att skadan är adekvat vilket innebär att skadan är påvisbar på grund av någons handling eller försummelse. (FAR 2007)

Eftersom förvaltningsrevisionen liksom frågan om ansvarsfrihet är unik för Sverige (förutom några andra nordiska länder) genererar den en del problem för noterade bolag med utländska investerare. Då begreppet inte existerar i deras länder är det svårt att förklara vad begreppet ansvarsfrihet innebär och det skapas lätt en viss misstänksamhet gentemot bolaget vilket medför att de inte gärna vill bevilja ansvarsfrihet till styrelsen och VD (SOU 2008:32).

3.6 Ansvarsfrihet i Norden

Då revisorns obligatoriska uttalande angående ledningens ansvarsfrihet endast existerar i Sverige vill författarna belysa hur institutet ansvarsfrihet ser ut i de andra nordiska länderna för att exponera möjliga alternativ.

3.6.1 Danmark

I Danmark har det så kallade ansvarsfrihetsinstitutet funnits sedan 1600-talet (Svernlöv 2007). Till skillnad från svenska regler är ansvarsfrihetsbeslutet i Danmark inte obligatoriskt på ordinarie bolagsstämma om det inte finns med i bolagsordningen. Beslut beträffande

ansvarsfrihetsfrågan kan endast fattas då det finns upptaget på dagordningen. Om bolagsordningen ej innefattar bestämmelser gällande ansvarsfrihet behöver bolagsstämman inte ta ställning i frågan. Ansvarsfrihet beviljas ej för styrelsen och direktörerna separat utan meddelas istället kollektivt. I vissa fall där några styrelseledamöter är mer tyngda än andra kan det vara berättigat att utföra en omröstning. Dock är det opassande att undanta enskilda styrelseledamöter från kollektivt anslagen ansvarsfrihet. (ibid.)

3.6.2 Norge

Norge har på senare år intagit en allt mer kritisk inställning gentemot ansvarsfrihetsfrågan (Svernlöv 2007). I Norge är det inte stadgat ett beslut om att ansvarsfrihet måste tas vid bolagsstämman, men det finns reglerat att det får beslutas. Beslutet behöver dock inte grunda sig på ett underlag från revisorn (Eklöv Alander & Svernlöv 2008). I de fall styrelsen vill att frågan skall behandlas på dagordningen och den ej är medtagen i bolagsordningen, kan de vägras av stämman om punkten inte är med på kallelsen. Skall beslut tas angående ansvarsfriheten skall det tas avskilt från fastställelsen av årsredovisningen. I likhet med Sverige behandlas ansvarsfriheten individuellt vilket betyder att varje enskild befattningshavare skall beviljas ansvarsfrihet och skadeståndskrav kan riktas mot varje individ. (Svernlöv 2007)

3.6.3 Finland

Sverige och Finland har sedan länge haft ett stort inflytande på varandra (Svernlöv 2007). Finland har liksom Sverige i frågan kring ansvarsfrihet, en obligatorisk punkt på stämman som behandlar denna fråga i enlighet med lagen. De hade emellertid som förslag till deras nya aktiebolagslag 2006 att ta bort denna obligatoriska punkt. Förslaget gick dock inte igenom. Anledningen till detta förslag var att ansvarsfrihetsfrågan dels är avvikande från internationell praxis, dels att den ändå inte innehar någon lagenligt bindande påverkan. Vid beviljandet av ansvarsfrihet är det den enskilda befattningshavarna som erhåller ansvarsfrihet. (ibid.) Revisorn är i Finland enligt lag tvingad att granska förvaltningen men gör dock inget direkt uttalande om ansvarsfrihet för ledningen. (Eklöv Alander & Svernlöv 2008)

3.6.4 Sammanställning av förvaltningsrevision och ansvarsfrihet i Norden

	Sverige	Norge	Danmark	Finland
Lagstadgad förvaltningsrevision	Ja	Nej	Nej	Ja
Obligatorisk ansvarsfrihet	Ja	Nej, men blir obligatorisk om den är medtagen i bolagsordningen	Nej, men blir obligatorisk om den är medtagen i bolagsordningen	Ja
Kollektiv eller Individuell ansvarsfrihet	Individuellt	Individuellt	Kollektiv	Individuellt
Revisor ger rekommendation i ansvarsfrihetsfrågan	Ja	Nej	Nej	Nej

Tabell 1: Sammanställning av förvaltningsrevision och ansvarsfrihet i Norden

Källa: Egen bearbetning

3.7 Den pågående förändringen

Författarna vill med nedanstående stycke ge läsaren en inblick i den aktuella diskussionen som förs dels i EU och dels i Sverige.

3.7.1 EU

Ett av målen inom Europeiska Unionen (EU) är att *"hjälpa europeiska företag att bli mer konkurrenskraftiga och innovativa i en starkt konkurrensutsatt global miljö"* (Europiska gemenskapernas kommission 2006). Inom EU pågår det nu ett arbete med att underlätta för företag genom regelförenklningar. Det EU inriktar sig mest på är att minska de administrativa bördorna och kommissionen har föreslagit att bördorna skall minska med 25 procent fram till 2012. De prioriterade områdena som kommissionen lyft fram inom bolagsrätt är att minska redovisnings- och revisionsbördan för små och medelstora bolag. (SOU 2008:32) I Sverige vill regeringen försöka uppnå den 25 procentiga reduktionen redan till år 2010 och regeringen har därför tillsatt flera utredningar med uppdrag att hitta åtgärder för att minska kostnader.

Ett av syftena med det nya åttonde bolagsdirektivet (2006/43/EG), även kallat revisorsdirektivet, är att harmonisera den lagstadgade revisionen (SOU 2007:56). Ett verktyg för harmonisering av revision är att marknaden för tjänster inom revision skall vara fri så att alla revisionsbyråer inom EU kan revidera företag i alla medlemsländer. Meningen är att fri konkurrens skall råda över gränserna och det skall leda till effektivare revision och lägre revisionskostnader (SOU 2008:32). Direktivet syftar också till att återupprätta det förtroende som minskade efter skandalerna i början av 2000-talet samt öka konkurrenskraften hos företagen. I åttonde direktivet står det även skrivet att medlemsländerna skall följa revisionsstandarden ISA. Länderna i EU har dock en rätt att på nationell nivå utfärda fler regler utöver de som stipuleras i ISA. De nationella reglerna får dock inte strida mot direktivets krav, vilket är att det skall gagna unionens bästa samt medföra en ökad trovärdighet för årsredovisningarna. I ISA saknas det reglering kring förvaltningsrevision. Detta beror på att den lagstadgade revisionen är unik för Sverige och Finland. Vad utredningar har visat angående Sveriges och Finlands särskilda krav på förvaltningsrevision är att det inte strider mot åttonde bolagsdirektivet. (SOU 2007:56)

3.7.2 Sverige

En diskussion förs idag på nationell nivå i Sverige om förvaltningsrevisionen. I utredningen SOU 2007:56 togs frågan om den lagstadgade förvaltningsrevisionen överlevnad upp. I Europaparlamentets och Rådets direktiv 2006/43/EG ges det endast begränsade möjligheter för Sverige att få ha kvar eller anta revisionsstandarder som frångår ISA. När kommissionen beslutar om internationella revisionsstandarder är det därför nödvändigt för Sverige att anpassa den associationsrättsliga lagstiftningen till ISA (SOU 2007:56). I det utredningsarbete som pågår är målsättningen att undvika strängare regler än vad som följer av direktivet och därför är de förslag som nu läggs fram av de svenska utredarna, närliggande minimireglering i direktivet. (ibid.) Den tredje april i år kom en ny utredning gällande avskaffandet av revisionsplikten. Utredningen behandlar också förvaltningsrevisionen och dess framtida existens i de bolag med fortsatt revisionsplikt (SOU 2008:32). Det nämns i utredningen att förvaltningsrevisionen kan komma att bli ett handelshinder. Revisionsbyråer i medlemsländerna har inte erfarenhet av förvaltningsrevisionen och av den anledningen kan intresse komma att saknas för anbud på svensk revision. Förvaltningsrevision innebär dessutom förhöjda kostnader för de svenska företagen och vilket värde förvaltningsrevisionen tillför de svenska företagen kan inte utredarna i SOU 2008:32

påvisa. Tas förvaltningsrevisionen bort bli kostnaderna lägre vid en revision. Vid ett slopande av revisionsplikten för små och medelstora företag kan fler företag komma att frivilligt välja att bli reviderade om kostnaden för förvaltningsrevisionen försvinner, tror utredarna. Utredningen föreslår att det lagstadgade kravet på förvaltningsrevision i aktiebolagslagen skall försvinna. (ibid.)

Förvaltningsrevision har en nära koppling till ansvarsfrihet, vilket tidigare har nämnts i referensramen. I utredningen ”*Avskaffandet av revisionsplikten för små företag*” (SOU 2008:32) föreslås det dock inte att ansvarsinstitutet skall upphävas. Stämman skall i fortsättningen ges möjlighet att väcka skadeståndstalan men då utan revisorns uttalande, anför utredarna.

I utredningen föreslås det vidare att i revisorsuppdraget utgår granskning och rapportering om företagets skatte- och avgiftshantering samt agerande vid misstanke om vissa brott (SOU 2008:32). De föreslår istället bestämmelser om skyldighet att revisorn självant anmäler misstanke om bestickning och mutbrott samt vid begäran tillhandahålla förundersökningsledare uppgifter i brottsmål. Dessa förslag, vilka bygger på internationella regler, vill utredarna införa i revisorslagen. (ibid.)

3.8 Agentteorin

Författarna kommer i detta avsnitt att behandla agentteorin i syfte att ge läsaren förståelse om vilka intressekonflikter som föreligger mellan ägare och ledning samt förklara revisorns roll i denna teori.

Agentteorin kan användas för att förklara uppdragsförhållandet mellan ägare (principal) och ledning (agent). Principalen har anställt agenten för att tillfredsställa principalens behov och intresse, förhållandet utmärks av asymmetrisk information samt försök till maximering av egennyttan (Adams 1994). Problemet är att agenten är den som besitter information vilken är av betydelse för huvudmännen i syfte att tillse att deras intressen tillvaratas. Teorin är inriktad på hur agenternas handlande kan övervakas i syfte att tillgodose ägarnas intressen. Agentteorin behandlar alltså organisationens kontrollproblem utifrån ägarna och intressenters synvinkel. (Hatch 2000)

För att tillfredsställa ägarnas intressen konstrueras ett kontrakt var det går att finna gränser och åtgärder vilka skall se till att agenternas vinningslystnad inte övertar ägarnas intressen (ibid.). Sköter sig agenterna i huvudmännens smak skall belöning utges vilket också går att utläsa i kontraktet. På detta vis suddas agenternas och huvudmännens olika intressen ut genom kontraktet då ägaren ger ansvar åt agenten och belöning utgår om denne har lyckats. Dock går det enligt agentteorin inte att lita fullt ut på att agenterna utför det överenskomna uppgifterna då ägarna inte alltid har möjlighet att närvara (ibid.). Mellan dem råder också informationsasymmetri, agenten besitter mer information än principalen vilket gör det svårt för principalen att kontrollera om hans intresse tillvaratas. Det är här det uppstår ett behov för principalen att övervaka ledningen och se till att de uppfyller ägarnas intressen (Adams 1994). En aktör som blir viktig i övervakningen är revisorn (Catasús & Gröjer se Johansson red. et al. 2005). Rollen som revisorn får blir bland annat att överbygga den konflikt som finns enligt agentteorin. För ägare, som inte har direkt insyn, utgör revision av räkenskaperna och förvaltningen en förutsättning för förtroende för beslutet på bolagsstämman (ibid.).

Förvaltningsrevisionen är ett hjälpmedel för ägarna när de vill övervaka ledningen och minska asymmetrin i information. I en artikel av Khalil och Lawarrée (1995) skriver de att revisorn borde kontrollera den information som endast ledningen besitter. Revisorns kontroll av förvaltningen kan då ge kännedom om information som inte ägarna annars skulle kunna känna till. Artikelförfattarna ger ett exempel där VD förklarar ett dåligt finansiellt resultat genom att skylla på besvärliga kunder men istället är det den verkställande direktörens oförmåga att uppnå resultat. Att i detta fall låta revisorn verifiera styrelsens och VD:s arbete hjälper ägarna att inte bli utnyttjade. (ibid.)

Viktigt att notera är att om förvaltningsrevision skall användas som ett kontrollmedel måste den utföras av en oberoende part. Moberg (2006) skriver att revisorns oberoende är nödvändigt för att ägarna skall kunna lita på den verifierade informationen. För att garantera revisorns kvalitet är oberoende och yrkeskompetens nödvändigt. (ibid.)

3.9 Förtroende och förväntningsgap

Författarna redogör här för vad förtroende innebär och hur det skapas genom revision, kontrakt och institutionella arrangemang. Detta kopplas sedan till det förväntningsgap vilken kan uppstå emellan aktieägaren och revisorn.

Förtroendets betydelse är en viktig fråga i dagens organisationer. Förtroende är sårbart och kan ta lång tid att bygga upp men det går också fort att rasera (Lines et al 2005; SOU 2004:47). Omvärlden har i många fall förtroende för professioner, exempelvis revisorer, och rollen som revisor är i sig ett förtroendeuppdrag som revisorn har delgivits vid stämma. Förtroende för revisorn är en nödvändig förutsättning för alla som har ett intresse av att använda den information som revisorn lämnat (SOU 2004:47; Cassel 1996).

Cassel (1996) skriver att ur ett organisationsperspektiv är revision av en väsentlig betydelse för att det skapar förtroende för ledningen. Om revisionen uteblir skulle det för den ägare, som har delegerat makt till en ledning, bli svårare med ett seriöst ansvarsutkrävande. Ägarna skulle inte kunna lita på återrapporteringen från ledningen och inte heller på förvaltningen. De beslutsunderlag som ägarna får tillgodo skulle bli av låg kvalitet om revisionen uteblev poängterar Cassel (1996). Konsekvensen för styrelsemedlemmarna, med avsaknaden av revision, blir att de mister ett kvitto på att det finns anledning att lita på den återrapportering som de ger. (ibid.)

Child (2001) menar att det finns många definitioner av förtroende. Dessa definitioner har dock en gemensam nämnare, nämligen att förtroende har att göra med en persons eller grupps benägenhet att lita på någon annan genom att de andras agerande kommer att leda till något nyttigt för dem själva. Förtroende handlar om att lita på den andra personens agerande även om det inte är säkert att det går vägen. (Child 2001)

Inom affärsvärlden kan detta betyda att ha tillräckligt förtroende till en partner för att anförtro denne finansiella medel eller kunnande för ett samarbete trots att det är förenligt med stora risker. Förtroende är ett centralt begrepp i samtliga relationer då det inte finns tillräcklig kunskap om den andra personen eller gruppen (ibid.). Fukuyama (1995) menar dock att förtroende inte alltid är nödvändigt då ett kontrakt är ett bra substitut, dock kan kontraktet påvisa att förtroende saknas. Milgrom och Roberts föreslår att människans oförmåga att vara ärlig är den under-

liggande orsaken till varför det skapas institutionella arrangemang för att därigenom skapa förtroende (Huemer 1998). Hardin menar att institutionella arrangemang stabiliserar förväntningar, och förväntningar är avgörande för förtroende (Huemer 1998).

Inom revision brukar det talas om förväntningsgap. Detta gapet kan uppstå då förväntningarna, som olika intressegrupper har på revisorn, inte överrensstämmer med det arbete som revisorn utför (Cassel 1996). Det är framförallt inom två områden som förväntningsgapet förmodas vara stort, revisionens omfattning vid affärsmässiga beslut och revisorns upptäckande av oegentligheter (SOU 2004:47). Vilken storlek gapet har, kan bero på okunskapen om vad revisorn gör och svårigheten att förklara vad revisionen innefattar inom de två områden. Den svenska förvaltningsrevisionen medverkar till att oklarheter och gör gapet större. (ibid.)

3.10 Corporate governance

Nedan presenteras två olika corporate governance-system vilka existerar utanför Sverige samt en genomgång av hur den svenska corporate governance-modellen ser ut.

Corporate governance, vilket i Sverige kan benämnas bolagsstyrning, handlar om styrning och kontroll av företag. Att bolaget styrs på ett sätt så att aktieägarnas villkor på avkastning tillgodoses bidrar till samhällsekonomisk effektivitet och tillväxt, det är dessutom en förutsättning för att upprätthålla marknadens förtroende för bolagen (Moberg 2006; SOU 2004:46; SOU 2004:47).

I noterade börsbolag är ägandet spritt vilket ökar risken för att bolagen inte styrs i riktning mot ägarintresset (Kollegiet för svensk bolagsstyrning). Företagsledningars och anställdas intressen kan avvika från ägarnas, till exempel när det gäller avkastningskrav, risktagande, ersättningar och finansiell struktur. Flera bolagskoder har därför införts världen över med anledning av att minska intressekonflikterna. (ibid.) I bolag kan det också existera olika typer av ägare vars intressen går isär. I Ekonomirådets rapport 2003 beskriver de två olika ägartyper: minoritetsägare, vilka endast har ett avkastningsintresse, och kontrollägare, de som kan styra med risk att utnyttja makten till nackdel för minoritetsägarna.

I mitten av 1980-talet växte det moderna synsättet på *corporate governance* fram i USA (SOU 2004:46). Framväxten var en reaktion från de institutionella ägarna mot många bolags maktstarka företagsledningar vars agerande inte skedde överrensstämmade med ägarnas intressen. Genombrottet i Europa kom 1992 när Cadburyrapporten presenterades, som en följd av att flera bolagsskandaler hade uppdagats, främst i Storbritannien. Sedan dess har flera sanktionerade koder för bolagsstyrning utarbetats (Kollegiet för svensk bolagsstyrning; SOU 2004:46; SOU 2004:47).

Corporate governance-system kan indelas i en angloamerikansk respektive en kontinental-europeisk modell (SOU 2004:46). Det som skiljer de två modellerna från varandra är främst ägarstrukturens utseende. Utmärkande för de stora börsbolagen som tillhör den angloamerikanska modellen är den långtgående ägarspridningen vilket medför en svag ägarkontroll. I kontinentaleuropeiska bolag är ägarstrukturen mer koncentrerad, och det är ofta en eller flera ägare i bolaget som i många fall aktivt utövar sin ägarroll genom att sitta med i styrelser. Sammansättningen av styrelsen skiljer sig också mellan de två modellerna. I de anglo-

amerikanska länderna, främst USA och Storbritannien används en monistisk ledningsmodell vilket innebär att det bara finns ett ledningsorgan i bolaget. Bolagsstämman utser styrelsen som både svarar för ledningen och har en verkställande roll. I lagen finns inget stiftat om styrelsens arbete utan det är bolagsordningen som reglerar. Den dualistiska ledningsmodellen dominerar de kontinentaleuropeiska företagen. Ledningsorganet är uppdelat i två bolagsorgan, ett övervakande organ och ett verkställande organ. (SOU 2004:130; SOU 2004:46).

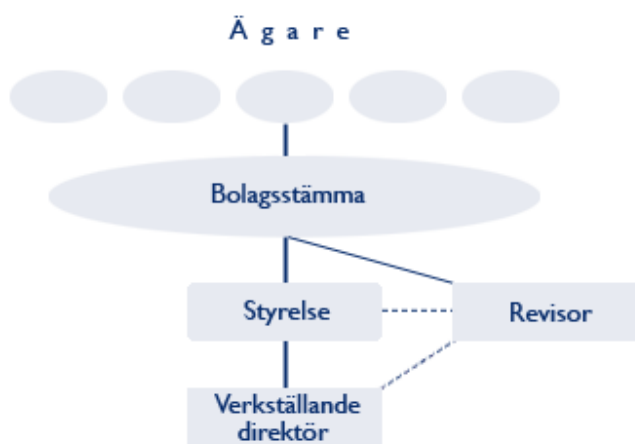
3.10.1 Corporate governance i Sverige

Det går inte att koppla den svenska *corporate governance*-modellen helt till kontinentaleuropiska modellen eller till den angloamerikanska modellen, svenska börsbolag ligger någonstans mitt emellan. Många börsbolag har ett stort antal aktieägare men även en mindre grupp starka och kontrollerande aktieägare (SOU 2004:46). Det svenska systemet skiljer sig också ifrån den monistiska och dualistiska modellen eftersom det finns en strikt makt- och ansvarsfördelning mellan ägare, styrelse, den verkställande ledningen och revisorerna (Kollegiet för svensk bolagsstyrning).

Svensk bolagsstyrning präglas av lagar, självreglering och praxis på området (Kollegiet för svensk bolagsstyrning). De lagar som främst styr företag i Sverige är aktiebolagslagen, bokföringslagen och årsredovisningslagen. Vidare finns också självreglerande regelverk, däribland bolagsstyrningskoden.

Det högsta beslutande organet är bolagsstämman och där har aktieägarna rätt att utöva sin ägarmakt. Det skall minst hållas en bolagsstämma per år för att bland annat fastställa årsredovisning, bevilja ansvarsfrihet för styrelse och VD samt bestämma hur den eventuella vinsten skall disponeras. Stämman har även till uppgift att välja styrelse och revisor och bolagsstämman är överordnad styrelsen och kan därmed ge direktiv till styrelsen vilka de är tvungna att följa. (ABL kap 7; Moberg 2006)

Styrelsen har till uppgift att förvalta bolagets angelägenheter samt svara för bolagets organisation (ABL kap 8). Styrelseledamöterna skall efter bästa förmåga förvalta bolagets angelägenheter och se till att bolagets organisation är den som optimerar bolagets verksamhet. Arbetet styrelsen utför kan bedömas utifrån fyra delar: balansräkning, resultaträkning, noter och förvaltningsberättelsen (Moberg, 2006). Om revisionsutskott skall tillsättas är det styrelsens uppgift att göra det. Styrelsen tillsätter också VD, vars uppgift är att sköta den löpande förvaltningen enligt anvisningar från styrelsen (ABL kap 8). Revisorn utses på bolagsstämman och utgör också ett bolagsorgan. Revisorns främsta uppdrag är rapporteringen till ägarna men i praktiken hjälper de även styrelsen i dess uppgift att kontrollera VD:s förvaltning. (Kollegiet för svensk bolagsstyrning)

Figur 2: Den svenska governance corporate strukturen
Källa: Kollegiet för svensk bolagsstyrning

3.11 Svensk kod för bolagsstyrning

I detta avsnitt presenteras svensk kod för bolagsstyrning vilken har tagits fram för att återskapa allmänhetens förtroende för de svenska företagen. Författarna ämnar visa vad styrelseledamöter och VD har för riktlinjer att arbeta efter.

I dagsläget regleras bolagsstyrning för noterade bolag utifrån svensk kod för bolagsstyrning och från och med den första juli i år skall koden gälla alla svenska företag som är noterade vid OMX Nordic Exchange Stockholm eller NGM Equity (Kollegiet för svensk bolagsstyrning). Svensk kod för bolagsstyrning grundades på att Förtroendekommissionen och Kodgruppen ansåg att det behövdes en kod i Sverige för att förbättra bolagsstyrningen då flera skandaler runt om i världen hade uppdagats. De ville genom koden ge en samlad bild av god svensk praxis inom området. Syftet med koden är att återställa förtroendet för det svenska näringslivet samt att skapa ett instrument för att förbättra bolagsstyrningen i svenska bolag. Koden syftar dessutom till att bidra med ökad transparens gentemot ägare, kapitalmarknaden och samhället i övrigt. (SOU 2004:46)

Enligt svensk kod för bolagsstyrning skall bolaget tillsammans med deras årsredovisning tillhandahålla en bolagsstyrningsrapport. I rapporten skall det framgå huruvida styrelsen säkerställer kvaliteten beträffande den finansiella rapporteringen samt kommunikationen med företagets revisor. Dessutom skall bolaget ange att koden tillämpas och på vilket sätt den har tillämpats under det räkenskapsår som avses. Bolaget skall också redovisa vilka regler i koden de ej tillämpat samt de skäl som ligger till grund för avvikelserna. Styrelsen skall också årligen avge en extern rapportering vad gäller företagets interna kontroll avseende den finansiella rapporteringen. (ibid.)

Ett revisionsutskott skall enligt koden inrättas för att öka revisorns oberoende gentemot bolagsledningen (SOU 2004:46). Revisionsutskottets syfte är att bryta det förhållande som revisorn tidigare hade med ledningen, då det ofta var det enda organ som revisorn hade kontakt med i bolaget. Revisionsutskottet skall bland annat med jämna mellanrum träffa företagets revisor för att samordna den interna och externa revisionen samt hålla sig uppdaterade om revisionens inriktning och omfattning. (ibid)

3.12 Intern kontroll och rapporteringen enligt svensk kod för bolagsstyrning

Författarna vill här redogöra för läsaren vad intern kontroll innebär och hur den är förenlig med förvaltningsrevision.

Intern kontroll syftar till att effektivisera företagets beslutsprocess samt tydliggöra de krav, mål och ramar som finns (FAR 2006). Riskhantering och intern kontroll är grundläggande delar för att öka värdet för företagets intressenter samt att tillhandahålla pålitlig finansiell information. Företag förväntas sköta verksamheten på ett effektivt sätt och dessutom följa de lagar och övriga regelverk som skall följas. Ett företag som har god intern kontroll lämnar de uppgifter som krävs i den finansiella rapporteringen, de har en god operationell effektivitet samt efterlever de lagar som krävs. (Molin & Billfalk, 2005)

Engelskans *internal control* och begreppet intern kontroll har olika innebörd. *Internal control* är betydligt bredare då det både innefattar styrning och kontroll (ibid.). Samtliga definitioner som på något sätt är etablerade har en gemensam nämnare och det är att intern kontroll innefattar en

utmärkande process. Denna process, eller system, omfattar aktiviteter, rutiner och riktlinjer som samverkar för att identifiera och kontrollera företagets risker. Intern kontroll beskrivs som en process då företag lever i en föränderlig miljö där det över tid uppkommer nya risker. (ibid.)

The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO), har ett ramverk för intern kontroll, *Internal Control – Integrated Framework* som är det mest frekvent använda ramverket. Intern kontroll definieras i detta ramverk som:

Intern kontroll är en process som syftar till att minimera riskerna inom följande områden (Molin & Billfalk 2005):

- *Operationellt*: risker för att verksamheten inte når sina mål (strategiska, operationella och finansiella mål).
- *Regelefterlevnad*: risker för att verksamheten inte lever upp till externa lagar och regler.
- *Rapportering*: risker för att fel uppstår i extern rapportering och övrig kommunikation.

De som ansvarar för förvaltningen är styrelsen och det innebär att de också ansvarar för den interna kontrollen. Arbetet med den interna kontrollen delegeras i stor utsträckning till den verkställande ledningen i företaget. Dock har styrelsen fortfarande det yttersta ansvaret för att utforma det system som ligger till grund för den interna kontrollen. De ansvarar dessutom för att uppföljning sker. (ibid.)

Reglerna för bolagsstyrning betonar öppenhet i redovisningen av intern kontroll. Styrelsen skall därför årligen avge en extern rapportering vad gäller företagets interna kontroll och hur den har fungerat. Denna rapport är dock inte i dagsläget föremål för oberoende extern granskning. (SOU 2004:130) I många företag kan dock revisionsutskottet hantera frågorna om intern kontroll, men det är även här viktigt att styrelsen är engagerad och deltar i beslutsarbetet beträffande den interna kontrollen. (Molin & Billfalk 2005)

Under en revision skall revisorn skapa sig en uppfattning om vilken intern kontroll ledningen har för att hantera de risker som finns i dess verksamhet samt hur ledningen skall styra bolaget mot dess mål (FAR 2006). En viktig fråga är emellertid hur förvaltningsrevisionen innefattar en sådan granskning eftersom ansvaret för den interna kontrollen ligger på företaget (SOU 2004:47). Viktigt att påpeka är att det i revisionsstandard i Sverige finns en standard tillämplig på riskbedömning och intern kontroll som benämns RS 400. Diskussion förs i SOU 2004:47 huruvida revisorn kan förväntas uttala sig om företaget har god intern kontroll. Enligt skribenterna i SOU 2004:47 förväntas revisorn inte enligt RS 400 eller genom förvaltningsrevisionen uttala sig om den interna kontrollen är god.

4. Empiri

Empirin som erhöles under intervjuerna presenteras i följande kapitel. Författarna har valt att skildra varje respondent var för sig, för att tydligt spegla dennes åsikter och tankar. Svaren från intervjupersonerna har författarna försökt dela upp i fem avsnitt för att underlätta för läsaren. Intervjuguiden går att finna i bilaga I. Som läsare skall Ni vara observant på att det endast är respondenternas åsikter som förmedlas och dessa är inte avstämnda med byråns riktlinjer. Författarna har valt att inte använda några direkta citat då önskemål om detta fanns bland respondenterna.

4.1 Intervju 1: Jan Nilsson¹, Deloitte

Jan Nilsson är auktoriserad revisor sedan 1990 och partner i Deloitte Sverige. Han började som revisor 1985 på revisionsbyrån Arthur Andersen i Stockholm där han arbetade i 10 år. Sedan 1996 har Nilsson arbetat på kontoret i Göteborg med ett års uppehåll då han arbetade i USA. Nilsson har arbetat med börsnoterade bolag i 10 år.

Allmänt om förvaltningsrevision

Nilsson anser att förvaltningsrevisionen är ibland oklar men att den på många sätt har blivit mycket tydligare sedan införandet av revisionsstandarderna (RS). Han menar att förvaltningsrevisionen är svår i jämförelse med sifferrevisionen på grund av att det ej existerar någon klar definition av begreppet. Vissa delar är klarare än andra som exempelvis skatter, vilka är väldigt konkreta medan andra delar är mer av bedömningskaraktär. Han tycker dock att förvaltningsrevisionen har gjort stora framsteg sedan RS utkom men påpekar att denna del av arbetet handlar väldigt mycket om erfarenhet. I till exempel frågor kring felaktiga beslut vilka styrelsen fattat kan det här vara svårt att skilja på om ledningen har varit oaktsamma eller om de endast varit okloka. Där handlar det endast om bedömningsfrågor och många gånger får revisorerna ta hjälp av varandra och ibland kopplas även jurister och skatteexperter in. Detta område är således väldigt svårt att skriva några riktlinjer på för att underlätta arbetet och tydliggöra området då det ej finns några precisa svar samt att frågorna ej är desamma.

Förvaltningsrevision för aktieägare

Nilsson anser att det finns många fördelar med förvaltningsrevisionen, framför allt för aktieägarna men även för till exempel skatteverket. Han menar att de erhåller ett uttalande av en oberoende person angående hur styrelsen har skött sig samt en bedömning om ledningen gjort sig skyldiga till något som de kan rikta anspråk på. Utan förvaltningsrevision kan det bli svårt för aktieägarna att få den inblick som behövs för att tillse att styrelsen har skött sig och följt tillämpliga lagar och regler. Nilsson menar att det utifrån ett revisorsperspektiv är ett svårt och vanskligt område som således många revisorer gärna undgår. Samtidigt påpekar han att som revisor till börsnoterade bolag där det existerar ett krav på *corporate governance*-frågor och bolagsstyrningsrapport, att förvaltningsrevisionen inte är en så stor sak. Dessa bolag är många gånger välskötta, organiserade, har ordning på sin bokföring, följer bolagskoden och har ett revisionsutskott. Givetvis händer det ändå att bolagsskandaler uppstår även inom dessa typer av

¹ Personlig intervju den 29 april 2008 klockan 09.00

bolag, men i allmänhet tror han att det är i lite mindre bolag som frågan är svårare, exempelvis då de inte har lika bra ordning på bokföringen.

Förvaltningsrevisionens framtid

Ett slopande av förvaltningsrevisionen innebär en nackdel för aktieägarna eftersom de inte erhåller ett oberoende uttalande kring hur styrelsen har förvaltat deras satsade pengar i bolaget. Nilsson tror inte att styrelsen och verkställande direktören kommer att förvalta bolaget sämre om den skulle tas bort då de nu har krav från den svenska koden för bolagsstyrning på sig. Skattebiten är dock ej med i denna bolagsstyrningsrapport vilket är en väsentlig del i förvaltningsrevisionen, kanske dock främst för skatteverket. Nilsson tror emellertid att förvaltningsrevision är viktig för att öka företagets trovärdighet och säger att han tror att aktieägarna känner en viss säkerhet då revisorn har granskat förvaltningen. Han jämför med USA, där det endast sker en ren sifferrevision och säger att när det blir dåliga rapporter stämmer aktieägarna styrelsen för att aktieägarna saknar ett uttalande om hur förvaltningen har skötts. Han tror emellertid att vi går mot EU:s riktlinjer och att vi kommer att slopa förvaltningsrevisionen. Respondenten säger samtidigt att det är väldigt sällan en anmärkning i revisionsberättelsen görs.

Nilsson menar att endast en del av revisionen kommer att försvinna och påpekar samtidigt att det normalt sett inte läggs ner mycket tid på detta område, men tillägger att det kan bero på vilken revisor det gäller. När det väl dyker upp en fråga inom detta område är den emellertid oftast mycket svår. Samtliga delar som ingår i förvaltningsrevisionen kommer ej att kunna upptäckas i en räkenskapsrevision om förvaltningsrevisionen slopas.

Den svenska bolagsstyrningskodens inverkan på förvaltningsrevision

Den interna kontrollrapporten tycker dock Nilsson har underlättat deras arbete kring just förvaltningsrevisionen då styrelsen fått upp ögonen kring dessa frågor på ett annat. Visserligen har denna rapport inget granskningskrav på sig ännu men han tycker ändå att den skulle kunna vara ett bra komplement eller rent av ett substitut till förvaltningsrevisionen. Rapporten leder många gånger till att styrelsen själva upptäcker att de inte har så bra kontroll som de tror. Dessutom upptäcker de ofta brister i företaget vilka revisorn annars skulle ha påpekat i sitt PM som överlämnas till styrelsen efter genomförd revision. Nilsson menar att detta krav har lyft bolagens förvaltning generellt sett och att bolag idag är mer transparenta i sina årsredovisningar vilket är positivt för aktieägarna.

Ansvarsfrihet

Gällande ansvarsfrihetsfrågan i samband med ett slopande av förvaltningsrevisionen anser Nilsson att det kan bli problem för aktieägarna. Han finner dock att Norges och Danmarks modell som ett bra alternativ, där det är upp till varje bolag att inta ansvarsfrihetsfrågan i bolagsordningen eller ej. Det blir således aktieägarna själva som bestämmer eftersom det är de som sköter bolagsordningen. Det är just aktieägarna som har intresset i frågan och därför bör det vara de som bestämmer. Han tror dock att vanliga småsparare kommer ha svårt att fatta beslut i ansvarsfrihetsfrågan då de flesta saknar kunskap i detta. Därför kan revisorns uttalande ses som ett viktigt beslutsunderlag för dem. Nilsson poängterar dock att aktieägarna ej är en homogen grupp och att till exempel representanter från investmentbolag besitter en stor kunskap.

Ett problem med ansvarsfrihetsfrågan enligt Nilsson är att många utländska investerare ofta röstar nej i denna fråga då de ej förstår innebörden av frågan i och med att begreppet ej existerar för dem. De tror att de avsäger sig rätten att stämna styrelsen om de beviljar ansvarsfrihet. Dock förstår dem såpass mycket att om de inte beviljar ansvarsfrihet kan de stämna styrelsen vid ett senare tillfälle. Skulle utvecklingen gå mot att vi importerar en anglosaxisk stil där stämning av styrelser är ett mer centralt begrepp och ansvarsfriheten försvinner kan det bli så att styrelser mer jobbar för att skydda sig själva och inte arbetar för företagets bästa. Ansvarsfriheten ses idag som ett slags kvitto på att styrelsen och den verkställande direktören har skött sig enligt Nilsson.

4.2 Intervju 2: Claes Thimfors², Öhrlings PricewaterhouseCoopers

Claes Thimfors är auktoriserad revisor på Öhrlings PricewaterhouseCoopers i Göteborg. Thimfors började som revisor 1981, blev auktoriserad 1986 och för elva år sedan blev han delägare. Han arbetar främst med noterade bolag, inte de allra största, men de är listade. Det handlar ofta om internationellt- och riskkapitalägda bolag men även vissa familjeföretag.

Allmänt om förvaltningsrevision

Thimfors tycker att det finns tillräcklig information i RS för att utföra en förvaltningsrevision. Det finns ingen direkt checklista, men när RS kom var det en beskrivning av hur förvaltningsrevisionen alltid har utförts anser Thimfors. Dock har förvaltningsrevisionens innebörd förändrats sedan han började som revisor. Att säga specifikt hur den har förändrats är svårt, men att förvaltningsrevisionen innehåller delar om skatter och avgifter är relativt nytt. Dessutom har det tillkommit att anmälan skall ske vid misstanke om brott men den stora förändringen enligt Thimfors är att juridisk kunskap har blivit mycket mer viktig. Förvaltningsrevision handlar också om intern kontroll, där anser Thimfors att det till stor del är fråga om modesvängningar inom revisorsbranschen. Det svänger alltså gällande vad revisorn inriktar sig på vid granskningen av den interna kontrollen. Det finns krav på revisorn att bedöma intern kontroll och främst skall de tillse att intern kontroll existerar. Vikten på intern kontroll har enligt Thimfors varierat över tid.

Förvaltningsrevisionen underlättar revisionen när väl siffrorna skall granskas då revisorn erhåller en uppfattning om verksamheten. Själva syftet med förvaltningsrevision är att komma till beslut om ansvarsfrihet skall beviljas eller ej och det är det absolut viktigaste menar Thimfors. Nackdelar med förvaltningsrevision är att det är en svår del av revisorns arbete och innefattar många bedömningsfrågor. Förvaltningsrevisionen handlar om att bedöma styrelse och VD och huruvida de har skadat bolaget uppsåtligt eller inte. Det är väldigt svårt enligt Thimfors då det är svårt att hitta skälet till varför det blev fel. Svårigheten ligger i att bedöma om styrelse och ledning varit slarviga eller om de endast gjort en dålig affär. En annan nackdel är att förvaltningsrevisionen kräver juridisk kunskap, vilket revisorn sällan har med sig från början. Det gäller sålunda att lära sig efter hand. Kunskap om förvaltningsrevision är inget som går att läsa sig till, utan det handlar mycket om erfarenhet.

Enligt Thimfors innefattar förvaltningsrevisionen delvis en granskning av riskbedömning och intern kontroll. Som ett led i revisionen skall revisorn bedöma om styrelsen lever upp till de krav som ställs. Det handlar om att göra en mer djup granskning och den görs för att revisorn skall

² Personlig intervju den 5 maj 2008 klockan 10.00

kunna förlita sig på företagets interna kontroll. Om revisorn kan förlita sig på den interna kontrollen vet de att siffrorna blir rätt och underlättar på så sätt deras granskning.

Förvaltningsrevision för aktieägare

Ur ett aktieägarperspektiv är förvaltningsrevisionen väldigt viktig enligt Thimfors. Aktieägare erhåller insyn i företagets verksamhet, det vill säga hur företaget styrs och hur styrelsen agerar. Det är viktigt för aktieägarna att erhålla rätt information eftersom detta är underlag för ansvarsfrihetsbeslutet. Thimfors menar att det framför allt kanske gäller den lilla aktieägaren då denne ofta inte har så stor insyn i företaget.

Under revisionsprocessen påträffas brister som kan förbättras, bristerna brukar dock inte vara så allvarliga och kan åtgärdas menar Thimfors. Utan granskningen kommer dock frågorna inte ens upp vilket i slutändan kan ha betydelse för aktieägarna.

Förvaltningsrevisionens framtid

Thimfors anser att ett slopande av förvaltningsrevisionen inte är bra, och finner att det hade varit mer logiskt om även ansvarsfrihetsfrågan tas bort. När han talar med sina klienter angående ämnet är det många som inte ens vet vad förvaltningsrevision innebär. Av de som har en uppfattning om ämnet finns det ingen som tycker att det är positivt att ta bort förvaltningsrevisionen.

De risker Thimfors anser är förenliga med sloandet av förvaltningsrevisionen är framför allt att det minskar möjligheten att oegentligheter kommer upp till ytan. Han påpekar dock att det ytterst sällan förekommer något annat än tillstyrkan om ansvarsfrihet i noterade bolags revisionsberättelser. Oftast är det så att saker kommer upp som inte är speciellt allvarliga och kan åtgärdas. Utan denna granskning kommer troligtvis inte frågorna att nå ytan.

Vad gäller förändringen i revisorns arbete i samband med ett slopande av förvaltningsrevisionen tror Thimfors att deras arbetsbörda kommer att minska. Även om vissa företag kommer att beställa en förvaltningsrevision så kommer säkerligen vissa delar av förvaltningsrevisionen att uteslutas. De företag som beställer tjänsten kommer troligtvis inte att vilja få sina skattebetalningar granskade till exempel. Hela tjänsten tror Thimfors kommer att bli en mer anpassad produkt.

Beträffande förvaltningsrevisionen och dess överlevnad i en mer harmoniserad revision inom Europa anser Thimfors att en efterfrågestyrd förvaltningsrevision skulle kunna vara ett alternativ. Vid förvaltningsrevision uppkommer ofta någonting som behöver rättas till men det är sällan det leder till en anmärkning i revisionsberättelsen, istället åtgärdas det efter revisorns anmärkning och behöver därför inte tas med i revisionsberättelsen. Thimfors menar att revisorerna troligtvis kommer att hitta dessa fel i räkenskapsrevisionen men att möjligheterna kommer att minska vid ett slopande av förvaltningsrevisionen. Thimfors tror dock inte att styrelsens och VD:s förvaltning kommer att försämrats om lagkravet på förvaltningsrevision kommer att slopas. Det finns andra sätt att kontrollera att förvaltningen sköts på ett korrekt sätt menar han.

Den svenska bolagsstyrningskodens inverkan på förvaltningsrevision

Den interna kontrollrapporten är nära besläktad med förvaltningsrevisionen anser Thimfors. Han menar att eftersom den interna kontrollrapporten troligtvis kommer att innefatta granskning av

revisorn enligt lag inom en snar framtid kan den liknas vid förvaltningsrevisionen. Anledningen att detta troligtvis kommer att tas in i lag beror mycket på EU. Ofta är det så att det som tas bort ersätts av någonting annat.

Thimfors har ej varit i kontakt med svensk kod för bolagsstyrning i de bolag han reviderar, men han har dock stött på revisionsutskott och tycker att det är bra. Det finns personer med kunskap inom ämnet som går att föra en dialog med. I bolag som saknar revisionsutskott är största delen av kommunikationen med hela styrelsen och ofta saknas god redovisnings kunskap. Det diskuteras inte samma saker i styrelsen som i revisionsutskottet. Dessutom träffar revisorn revisionsutskottet oftare än styrelsen.

Ansvarsfrihet

Förvaltningsrevisionen ligger till grund för aktieägarna om att bevilja ansvarsfrihet eller ej. Således är förvaltningsrevisionen väldigt viktig för aktieägarna då deras beslut grundar sig på ett uttalande från revisorn. Frågan om ansvarsfrihet kan enligt Thimfors inte ställas utan att aktieägarna har något underlag att gå på. Även om revisorn anser att ansvarsfrihet bör beviljas kan det inträffa att aktieägarna går emot revisorns rekommendation. Detta gör de enligt Thimfors för att de anser att något inte skötts på ett korrekt sätt och därmed hålla dörren öppen för att kunna stämna bolaget.

Respondenten anför vidare att vissa aktieägare har mer insikt i ämnet än andra, till exempel har ofta investmentbolagens representanter större kunskap än den lilla aktieägaren. Oberoende av kunskap måste aktieägarna ha en rekommendation om ansvarsfrihet anser han. Skulle styrelsen lämna en rekommendation om sitt eget arbete skulle den lätt kunna bli subjektiv. Samma gäller om den interna kontrollrapporten används som ett underlag, eftersom den är upprättad av styrelsen och inte är oberoende granskad. Avslutningsvis påpekar Thimfors att uttalandet kring ansvarsfrihet är mycket viktigt, aktieägarna skall kunna ställa de ansvariga till svars om något inte skötts på ett korrekt sätt.

4.3 Intervju 3: Ulf Nankler³, BDO Nordic

Ulf Nankler är auktoriserad revisor sedan 1983 och arbetar på BDO Nordic. Hans klientstock består av alla sorters företag vilket är ett medvetet val av Nankler för att gå på ett brett spår. Han började sin karriär som egen företagare men har arbetat som revisor sedan 1967. Nankler har även suttit åtta år i FARs styrelse och är fortfarande aktiv i föreningen. Han var med och tog initiativet till Revisionsstandard i Sverige och var sedan verksam under hela projektet, från start till slut. Han är också aktiv medlem i Styrelseakademien.

Allmänt om förvaltningsrevision

Nankler definierar förvaltningsrevision som RS 209. Förvaltningsrevisionen har inte enbart en egen RS påpekar Nankler, utan den förekommer med inslag i andra RS också, till exempel i RS 570 *Fortsatt drift*. I RS 570 skall styrelsen bedöma huruvida företaget kommer att överleva eller ej. Om styrelsen misstänker att företaget inte kommer att överleva skall aktieägarna meddelas. Detta kommer att finnas kvar även om förvaltningsrevisionen tas bort.

³ Personlig intervju den 12 maj 2008 klockan 10.30

Fokus i en förvaltningsrevision är att tillse huruvida styrelse eller VD har gjort något försumligt. Revisorer i allmänhet kan enligt Nankler lägga praktiska granskningar under rubriken förvaltningsrevision, till exempel granskning av skatter och avgifter. Det innebär inte att det är en del av förvaltningsrevisionen utan det är skadestånds- och ansvarsfrihetsfrågan det handlar om i en förvaltningsrevision. Den övriga granskningen skall göras även om förvaltningsrevisionen tas bort. Vidare finner han inte att innebörden av förvaltningsrevisionen har förändrats sedan han började. Även om förvaltningsrevisionen är gammal och äldre än räkenskapsgranskning är det endast detaljer som har tillkommit menar han.

Förvaltningsrevision för aktieägare

Nankler anser att det gäller att ta reda på huruvida aktieägarna vill ha en särskild granskning av styrelsen eller inte. Om de vill det måste de precisera på vilket sätt. Antingen får de skriva in i bolagsordningen att de vill ha förvaltningsrevision eller så kan revisionsutskottet vara ett hjälpmedel att föredra. För övrigt anser Nankler att årsredovisningen och de övriga rapporter som kommer ut är mer intressanta. Är det fel på årsredovisningen så är det också något problem med styrelsen. Problem löses ej med hjälp av förvaltningsrevision. Nankler menar med andra ord att ett eventuellt slopande av förvaltningsrevisionen inte kommer innebära några risker för den enskilde aktieägaren.

Förvaltningsrevisionens framtid

Nankler anser att det skulle vara positivt om förvaltningsrevisionen försvinner då syftet är att komma med ett ansvarsfrihetsuttalande. Tas förvaltningsrevisionen bort slipper revisorerna ett vanskligt moment i revisionen. Vill företag ändå ha förvaltningsrevision får de beställa tjänsten. Om frågan ställs till det norska revisorsförbundet angående förvaltningsrevision ser de troligtvis ingen större skillnad på granskningsarbetet mellan Sverige och Norge, uttalandet beträffande ansvarsfrihet tycker de norska revisorerna förmodligen är skönt att slippa. Han menar att det ej kommer innebära några stora skillnader i revisionen om förvaltningsrevisionen slopas i och med att många av delarna skall granskas i räkenskapsrevisionen.

De risker som Nankler ser med ett slopande av förvaltningsrevisionen är för enskild styrelseledamot då revisorn ej kan uttala sig i ansvarsfrihetsfrågan om förvaltningsrevisionen försvinner. Detta innebär då att styrelsen och VD ej kommer att beviljas ansvarsfrihet tror Nankler och aktieägarna kan således alltid komma tillbaka och stämma dem. I USA är det styrelseledamöterna som får betala och som sätts i fängelse, inte revisorerna. I Sverige oroar många styrelseledamöter sig för att liknande scenario skall inträffa om förvaltningsrevisionen och ansvarsfrihetsuttalandet försvinner. Det diskuteras därför om att styrelseledamöterna måste skapa en försäkring då de inte vill riskera sina privatliv. Många styrelseledamöter kommer enligt Nankler vilja lämna sina poster

Ett slopande av förvaltningsrevisionen skulle enligt Nankler endast påverka revisorn arbete marginellt. Utförandet av förvaltningsrevisionen tar inte så mycket tid. Han tror att köparen nog egentligen inte förstår vad de köper vid förvaltningsrevisionen och vilket risktagande som är förenligt med aktiviteten för revisorn. Enligt Nankler är förvaltningsrevisionen överensstämmande med lite tid och stort revisoransvar. Han tror inte att förvaltningsrevisionen är viktig för omvärldens uppfattning av bolaget utan att det har att göra med relationen mellan ägare och styrelse.

Det är sällan något upptäcks och anmärks på vid förvaltningsrevision enligt Nankler. Han jobbar främst med ägarledda företag och där blir förvaltningsrevisionsproblematiken mer begränsad. Där jobbar revisorerna nära kunden och eventuella problem upptäcks tidigt. Då rättar de till felen i tid och problemet är på så sätt löst. Revisorn påpekar eventuella brister som är till nytta för företaget, staten, banker och andra kreditgivare vilket de även i framtiden kommer att göra oberoende av förvaltningsrevisionens vara eller icke vara.

Nankler tror inte att förvaltningsrevisionen är ett hinder vad gäller handel med revisionstjänster över gränserna. Istället tycker han att frågan bör vara, vad som är mervärdet med förvaltningsrevision? Varför har inga andra länder förvaltningsrevision? Vad är det som gör att vi i Sverige tror att vi är så mycket bättre? Är revision i Norge sämre för att de inte har förvaltningsrevisionen? Enda anledningen att vi behåller förvaltningsrevisionen är tradition enligt Nankler. Utländska kollegor som Nankler har talat med är skeptiska till förvaltningsrevision då de anser att den är förenlig med för stora risker för dem.

Förvaltningsrevision innefattar enligt Nankler inte en granskning av riskbedömning och intern kontroll, den ingår i den normala revisionen. RS 400 kommer ej att påverkas av att RS 209 tas bort. Nankler förklarar att de punkter i RS där det står "SE" är specifika för Sverige. Det är punkter som har lagts till i översättningen och finns således inte internationellt. Om de punkter som innehåller "SE" skulle strykas skulle det ge en marginell effekt på standarden om helheten beaktas. Vad gäller riskbedömning anser Nankler att granskning av styrelse och VD görs även om förvaltningsrevisionen försvinner då revisorn skall uttala sig om detta i revisionsberättelsen.

Den svenska bolagsstyrningskodens inverkan på förvaltningsrevision

Nankler menar att bolagskoden och den interna kontrollrapporten endast förtydligar något som redan existerar. Han anser inte att rapporten kan ses som ett substitut eller komplement till förvaltningsrevisionen eftersom förvaltningsrevisionen leder fram till ett uttalande om ansvarsfrihet. Vidare tycker respondenten inte att koden ger något mervärde för revisorerna då det inte är deras uppgift att granska den, däremot kan styrelsen få bättre uppfattning kring bolagets interna kontroll.

Ansvarsfrihet

Nankler anser att det är upp till ägarna och styrelsen att hantera frågan beträffande ansvarsfrihet. Han är osäker på om ansvarsfrihetsfrågan ens kommer att finnas kvar om förvaltningsrevisionen slopas och utgår ifrån att frågan inte kommer att tas ställning till överhuvudtaget. Den enda stora konsekvensen ett slopande egentligen innebär är att aktieägarna alltid kan komma tillbaka och stämma styrelse och VD. Det blir sålunda ingen större risk för aktieägarna om denna fråga tas bort menar Nankler. Om aktieägarna vill ta ställning i ansvarsfrihetsfrågan får de fundera på vad de vill ha för underlag. Möjligtvis kan det vara revisorn som får det uppdraget men det kommer i så fall att bli dyrare menar Nankler på grund av risken för revisorn. Om de beställer tjänsten får de vara beredda att betala för den, idag får de den gratis då den ingår. Danmarks och Norges modell ser han som ett bra alternativ. Att låta ansvarsfrihetsbeslutet finnas med i bolagsordningen gör aktieägarna uppmärksamma på vad förvaltningsrevision och ansvarsfrihet verkligen innebär och vilken koppling det finns däremellan tror respondenten.

Rättstillämpningen vid skada på bolag visar att det oftast är revisorn som får ta ansvaret och inte styrelsen. Revisorns uppgift är enligt Nankler att upptäcka problemen, om de inte gör det är det revisorn som får betala. En styrelseledamot som är smart kan lura både revisorer och aktieägare. Rättsapparaten har enligt Nankler inte tillräckligt god kunskap för att kunna driva sådana processer. Jurister borde kunna använda lagen för att "sätta dit" styrelseledamöterna. Historiskt sett stäms revisorn för att det är enklare då det står klart och tydligt vad som förväntas av revisorn men det står inte vad som är orsak till problemet. En bidragande faktor till att det oftast är revisorn som stäms är att det i revisorslagen står att revisorer skall vara försäkrade. Det skall finnas skydd för aktieägarna om en felaktig bedömning görs av revisorn. Tyvärr står det inget i lagen om att styrelseledamöter skall vara försäkrade. Ofta finns det inget skäl att stämma dem då det inte finns några pengar att hämta menar Nankler.

Nankler anser att det finns andra sätt för aktieägarna att få reda på om styrelsen sköter sig eller inte, till exempel via årsredovisningen. Om en styrelseledamot inte följer de lagar som finns är förmodligen inte årsredovisningen korrekt. Nankler anser att felaktiga beslut skall kommuniceras men ej genom ett ansvarsfrihetsbeslut.

4.4 Intervju 4: Conny Lysér och Åke Hybbinette⁴, KPMG

Conny Lysér är auktoriserad revisor, han jobbar dels med revision och dels med kvalificerade redovisningsfrågor och har jobbat på Göteborgskontoret i 19 år. Åke Hybbinette arbetar med rådgivning inom bolagsstyrningsfrågor.

Allmänt om förvaltningsrevision

Enligt Lysér definieras förvaltningsrevision teoretiskt enligt RS 209. Praktiskt innebär förvaltningsrevision att tillse att det är ordning och reda inom den formella biten, det vill säga att de rutiner som fångar upp de aktiviteter som är förenliga med förvaltningsrevisionen dokumenteras. En hel del handlar om att följa protokoll och tillse att tillförlitliga beslutsunderlag finns. Lysér menar att det finns tillräckligt med riktlinjer i RS för att utföra förvaltningsrevision. Det svåra är emellertid att veta vad aktieägare och omvärlden förväntar sig av förvaltningsrevisionen. Erfarenhet är väldigt viktigt vid revision av förvaltning.

Lysér anser att förvaltningsrevisionen har förändrats sedan han började arbeta som revisor. Rollfördelningen har blivit tydligare sedan frågan om bolagsstyrning har stramats åt framhåller han. Hybbinette anser att det som tar sikte på styrning har förändrats i och med bolagskoden. Koden bidrog till större förståelse hos klienterna då de tidigare endast brydde sig om att följa lagen. Hybbinette menar att de företagsskandaler som under åren har uppdragats har lett till att finanssektorn har uppmärksammat detta med förvaltningsrevision och bolagsstyrning. Tidigare fanns ingen klar maktfördelning i företagen vilket kan förklaras av att passiva ägare och styrelser inte förstod sin roll samtidigt som verkställande direktörer tog för stort ansvar.

Förvaltningsrevision för aktieägare

Lysér anser att förvaltningsrevisionen ger aktieägarna ett beslutsunderlag vilket de också förväntar sig att få när de ska fatta beslut om ansvarsfrihet. De frågor gällande ersättningskyldighet för styrelse och VD är svåra för revisorn då det är mycket bedömningar. Det är också

⁴ Personlig intervju den 14 maj 2008 klockan 09.00

komplikerat för revisorn att avgöra huruvida de risker företaget har tagit är rimliga och i överensstämmelse med bolagets verksamhet. Att hitta ”småaker” i stora bolag är besvärligt enligt Lysér. Lysér påpekar dock att det naturligtvis ytterst är aktieägare som avgör huruvida förvaltningsrevisionen är nödvändig dem.

Förvaltningsrevisionens framtid

Lysér menar att ett avskaffande av förvaltningsrevisionen så som det beskrivs i Statens offentliga utredning närmast är att ses som en administrativ åtgärd för att harmonisera lagstiftningen med övriga EU. Han tror också att avskaffandet successivt troligtvis kommer att ersättas med annan reglering inom förvaltningsområdet. Bolagsstyrningskod och upplysningskrav i årsredovisningar, vilka influerats av utvecklingen i övriga EU och USA är exempel på detta. För revisorns del kommer inte revisionsinsatsen att minskas märkbart om förvaltningsrevisionen tas bort. De åtgärder som görs i förvaltningsrevisionen går ofta in i räkenskapsrevisionen och vid ett utförande av räkenskapsrevisionen krävs en bra bild av hur företaget styrs. En väsentlig skillnad för revisorn är emellertid avskaffandet av uttalandet avseende ansvarsfriheten.

Hybbinette tycker inte att det finns något behov av förvaltningsrevision i de mindre bolagen, och att det i större bolag räcker i princip med bolagskoden. Men det finns dock en risk med ett slopande av förvaltningsrevisionen genom att dåligt skötta företag kan drivas vidare under en längre tid utan att någon extern part observerar det. Ytterligare en nackdel med ett slopande enligt Lysér, är att granskningen av styrelse och VD uteblir, och även om årsredovisningen är riktig kan förvaltningen vara misskött. Han menar att det är svårt att göra en distinktion mellan årsredovisning och hur styrelse och VD har skött verksamheten. Han framhåller också risker i verksamheten uppdagas oftast i förvaltningsrevisionen innan det märks i räkenskapsrevisionen. En fördel med att förvaltningsrevisionen slopas är att Sverige medverkar till harmoniseringen påpekar Lysér och Hybbinette.

Den svenska bolagsstyrningskodens inverkan på förvaltningsrevision och styrning

Hybbinette tycker att ett slopande för stora bolag är något motsägelsefullt då bolagskoden finns och betonar öppenhet. Dock tror inte Lysér att styrelse och VD:s förvaltning skulle försämrans om det lagstadgade kravet försvinner. De noterade bolagen har krav på förvaltningen från bolagskoden och det finns allmänt tryck i samhället gällande styrelsen och VD:s förvaltning.

Lysér tror inte att den interna kontrollrapporten, så som den är utformad i dagsläget, kan vara ett substitut till förvaltningsrevision. Rapporten tar på sätt och vis upp en stor del av det som granskas i förvaltningsrevisionen men det är styrelsen som ligger bakom rapporten och informationen som lämnas kan lätt bli subjektiv.

Ansvarsfrihet

Revisorns uttalande är viktigt enligt Lysér, han menar att det är en signal till aktieägarna. Vid ett avskaffande av förvaltningsrevisionen skulle inte aktieägarna få det utlåtande från extern part som behövs för ett beslut i ansvarsfrihetsfrågan. Dessutom kommer ägarna få mindre information. Detta leder då till att beslutet om ansvarsfrihet blir mindre värt framhåller Lysér.

Lysér tror att styrelseledamöterna initialt skulle se det som negativt att revisorn inte gör något uttalande om ansvarsfrihet men att det efter ett tag skulle bli det naturliga. Det fungerar i resten av EU så varför skulle det inte fungera här?

4.5 Intervju 5: Lena Möllerström⁵, Grant Thornton

Lena Möllerström är auktoriserad revisor på Grant Thornton. Hon har jobbat som revisor i drygt 25 år och jobbar främst med medelstora och stora bolag.

Allmänt om förvaltningsrevision

Möllerström definierar förvaltningsrevision som revisorns granskning av styrelsens och VD:s skötsel av bolaget. Förvaltningsrevisionen har förändrats sedan hon började som revisor och den största förändringen har varit att granskning av sociala avgifter och moms har tillkommit. En svårighet som Möllerström ser med förvaltningsrevision är att det är svårt att granska hur styrelse och VD har skött förvaltningen. Det står riktlinjer i RS hur bedömningen skall ske med då alla frågor ser olika ut är det svårt att följa dessa fullt ut. En annan nackdel är att förvaltningsrevision ej finns internationellt vilket visar sig i de internationella verktyg som revisorerna använder sig av vid större uppdrag. Det saknas då uppgifter om förvaltningsrevision vilket leder till att de får använda sig av nationella verktyg också. Möllerström påpekar också att kunderna oftast inte förstår vad förvaltningsrevisionen innebär vilket är ett problem då den utgör en stor del av revisorernas granskning. Positivt med förvaltningsrevision enligt Möllerström är att det är ett bra verktyg för att yttra sig om ansvarsfrihet. Hon ser det dock som att revisorer skulle göra en stor del av granskningen även om förvaltningsrevisionen försvann.

För att utföra en förvaltningsrevision anser Möllerström att det finns tillräckliga riktlinjer i RS, dock tillägger hon att det krävs viss erfarenhet för att kunna utföra den på ett tillförlitligt sätt. Vad gäller upptäcktsgraden i förvaltningsrevisionen menar Möllerström att det är ett stort steg att anmärka på om bolaget har lidit skada på grund av styrelse och VD. Dock framhåller hon att det är väldigt vanligt att det anmärks på skatter och avgifter.

Möllerström anser att förvaltningsrevisionen till viss del innefattar granskning av riskbedömning och intern kontroll då det är revisorn som bedömer bolagets riskbenägenhet. Detta är enligt henne ett vanskligt område då revisorer inte är specialister på alla branscher och styrelse och VD oftast har bättre kunskap om bolaget och dess risktagande.

Förvaltningsrevision för aktieägare

Respondenten anser att förvaltningsrevision absolut fyller en funktion men att vissa delar skulle kunnas ta bort. Förvaltningsrevisionen är enligt Möllerström väldigt viktig för aktieägarna då det är betydelsefullt att säkerställa ansvarsfrihetsfrågan. Revisionen av förvaltningen är ett bra stöd för ägarna för att kontrollera att styrelse och VD följer de riktlinjer som finns. Har revisorn synpunkter så rapporterar de till VD men också till styrelse. Ägarna får sedan reda på det genom revisionsberättelsen vilket är revisorernas sätt att kommunicera med aktieägarna. Även om förvaltningsrevisionen försvinner skall brister påtalas genom revisionsberättelsen.

⁵ Telefonintervju den 15 maj 2008 klockan 10.00

Förvaltningsrevisionens framtid

Möllerström anser att det är positivt att Sverige anpassar sig till den internationella arenan. Även om förvaltningsrevisionen tas bort kommer revisorerna ändå att göra flera av de granskningsåtgärder som ingår i förvaltningsrevisionen. Att revisorer slipper undan momentet att uttala sig om skatter och avgifter ser hon som positivt. Hon tror också att, om det sker en slopning kommer revisorer ändå att få uttala sig om ansvarsfriheten, men att det uttalandet kommer ligga med i andra delar. Styrelsens och VD:s förvaltning tror hon inte kommer att försämrats om förvaltningsrevisionen försvinner.

Om förvaltningsrevisionen försvinner underlättar det för revisorerna då den delen av revisionen är svår och förenlig med många bedömningar säger respondenten. Hon anser att det hade underlättat om revisorn får mer konkreta granskningsuppgifter istället. Möllerström har uppfattat att det finns olika åsikter om förvaltningsrevisionens vara eller icke vara. I diskussionerna på hennes arbetsplats verkar det vara så att de är någorlunda överens om att det inte spelar någon roll om förvaltningsrevisionen har en egen RS eller inte, många delar kommer utföras ändå.

Den svenska bolagsstyrningskodens inverkan på förvaltningsrevision och styrning

Möllerström anser att svensk kod för bolagsstyrning har underlättat revisorernas granskning av förvaltningen. Hon menar att revisorerna har kommit närmare styrelsen och VD då de kontinuerligt träffas och diskuterar bolagets verksamhet och mål.

Respondenten tycker att den interna kontrollrapporten till stora delar bidrar med samma sak som förvaltningsrevisionen. Frågan kring granskningskrav av den interna kontrollrapporten har diskuterats mycket tycker Möllerström. Hon skulle vilja se en granskning av rapporten eftersom den baseras på styrelsens uttalande. Med en extern granskare skulle rapporten bli mer konkret säger respondenten.

Ansvarsfrihet

Möllerström anser att revisorns uttalande beträffande ansvarsfrihet är oerhört viktigt för aktieägarna. För att kunna tillhandahålla aktieägarna ett utlåtande om förvaltningen krävs en viss granskning anser hon. Det finns vissa moment i förvaltningsrevisionen som hon anser borde göra aktieägarna trygga, exempelvis företagets förmåga att leva vidare, ”going concern”. Det påpekas också under intervjun att revisorns uttalande kring ansvarsfrihet är även viktigt för styrelsen då de sällan vill skriva på en årsredovisning innan revisorn har sagt att den är okej. Ur det perspektivet visar det också hur viktigt uttalande om ansvarsfrihet är.

4.6 Sammanfattande tabell

	Nilsson, Deloitte 2008-04-29	Thimfors, Öpwc 2008-05-05	Nankler, BDO 2008-05-12	Lysér och Hybbinette, KPMG 2008-05-14	Möllerström, Grant Thornton 2008-05-15
Typ av intervju	Personlig	Personlig	Personlig	Personlig	Telefon
Stad	Göteborg	Göteborg	Göteborg	Göteborg	Stockholm
Antal år i yrket	23 år	27 år	41 år	19 år	25 år
Auktoriserad/ godkänd	Auktoriserad	Auktoriserad	Auktoriserad	Lysér: Auktoriserad	Auktoriserad
Inriktning	Börsnoterade företag	Mindre noterade företag	Alla typer av företag	Stora företag	Medelstora och stora företag
Övrigt	Partner	Partner	Var med och utarbetade RS i FARSRS	Lysér: arbetar också med kvalificerade redv. frågor.	Partner
För eller emot ett slopanet utifrån ett revisor- perspektiv	För	Emot	För	Emot	För
För eller emot ett slopanet utifrån ett aktieägar- perspektiv	Emot	Emot	För	Emot	Emot
Revisorns uttalande om ansvarsfrihet, viktigt för aktieägarna?	Ja	Ja	Nej	Ja	Ja

Tabell 2: Sammanfattande tabell över respondenterna

Källa: Egen bearbetning

5. Analys

I kapitlet analyseras den inhämtade empirin från respondenterna. Författarna kommer dessutom att ställa empirin mot den litteratur som tidigare har redovisats. Kapitlet är liksom det föregående kapitlet uppdelat i fem avsnitt.

5.1 Förvaltningsrevisionens innebörd

Förvaltningsrevisionens innebörd är än idag något oklar trots att den har existerat i många år och är en tradition i Sverige (Sillén 1952). Sverige har behållit denna del av revisionen trots att vi i dagsläget, tillsammans med Finland, är ensamma om den. Det finns inte uttryckt i aktiebolagslagen vad förvaltningsrevisionens syfte är och vad den egentligen innebär. Lagen hänvisar till att revisorns granskning av förvaltningen skall vara så grundläggande som god revisionsordning. God revisionsordning anses vara att följa Revisionsstandard i Sverige (RS), vilka är översatta från det internationella revisionsstandardregelverket ISA. Revisionsstandarden RS 209 *Granskning av styrelsens och verkställande direktörens förvaltning* infördes 2004 och är en säregen standard för Sverige.

När respondenterna definierade förvaltningsrevision hänvisade de direkt till RS 209. Att skadestånd- och ansvarsfrihetsfrågan utgör kärnan i förvaltningsrevision var alla respondenter eniga om. Dock kan begreppet ses som något diffust, men införandet av revisionsstandarderna har bidragit till att förvaltningsrevisionen har blivit tydligare och mer konkret, framhåller flertalet av revisorerna.

Alla revisorer är enade om att det krävs erfarenhet för att utföra en förvaltningsrevision vilket Öhman et al. (2006) också poängterar. Enligt Öhman et al. (2006) finns förvisso anvisningar i lagar, standarder och praxis men mycket av revisionen bygger på revisorernas yrkeserfarenhet. Emellertid är det inte alltid tillräckligt med en lång erfarenhet eftersom det handlar mycket om bedömningar och gränsdragningar. Att det idag krävs mycket juridisk kunskap för att göra vissa bedömningar var något som påpekades och det är inte alltid revisorn har den kompetensen utan får då istället ta hjälp av specialister.

De flesta av revisorerna anser att räkenskapsrevisionen är betydligt klarare än vad förvaltningsrevisionen är. Att sedan dra en skiljelinje mellan vad som är förvaltningsrevision och vad som är räkenskapsrevision är svårt. Räkenskapsrevisionen och förvaltningsrevisionen går till viss del in i varandra och en del av de granskningsåtgärder som används vid räkenskapsrevisionen används också vid förvaltningsrevisionen enligt litteraturen utgiven av FAR (2006). Vissa områden, så som skatter och avgifter, är oklara om de tillhör förvaltningsrevision eller inte. Nankler förklarar detta med att revisorer i allmänhet lägger in praktiska granskningar under rubriken förvaltningsrevision men att det i själva verket inte har med förvaltningsrevision att göra. Intern kontroll är ett annat sådant område. Om det tillhör förvaltningsrevision är fortfarande oklart för författarna efter att vissa respondenter säger att intern kontroll delvis ingår i förvaltningsrevision. Den diskussionen som förs i SOU 2004:47 ger inte heller någon tydlig vägledning mer än att skribenterna säger att det är inte revisorns uppgift att uttala sig om den interna kontrollen är god.

Lysér anser att de riktlinjer som finns i RS är tillräckliga för att utföra en förvaltningsrevision. Han menar att det handlar om att pricka av de punkter som tas upp i RS, men att omfattningen av den är betydligt svårare då det är svårt att veta vad aktieägare och omvärlden förväntar sig. Att förvaltningsrevision bidrar till ett förväntningsgap var något som påpekades i SOU 2004:47. Oklarheter om vad förvaltningsrevision egentligen innebär och vad revisorn förväntas upptäcka vid en revision bidrar till att det blir ett förväntningsgap hos olika intressegrupper (Cassel 1996).

5.2 Förvaltningsrevision för aktieägaren

Revisorns granskning utmynnar i ett tillstyrkande eller avstyrkande till aktieägarna som sker via revisionsberättelsen vilken även allmänheten kan ta del av (FAR 2006). I revisionsberättelsen gör revisorn uttalanden vilka understöds av de revisionsbevis som revisorn har inskaffat under granskningsprocessen (ibid.). För att insamla dessa nödvändiga revisionsbevis granskar revisorn styrelsens och VD:s förvaltning. För aktieägarna innebär förvaltningsrevisionen att en oberoende extern part granskar och gör ett utlåtande om hur ledningen har skött sig under räkenskapsåret (Moberg 2006). Ägarnas tillgång till en oberoende parts utlåtande är något som framhålls som viktigt bland respondenterna och då framförallt uttalandet i frågan om tillstyrkande eller avstyrkande i ansvarsfrihetsfrågan. Att revisorn är oberoende i sin granskning är viktigt för att aktieägarna skall kunna lita på den information som lämnas om företagets ekonomiska situation och om styrelsens och VD:s förvaltning. En oberoende granskning leder också till att upprätthålla aktieägarnas förtroende för ledningen. (FAR 2006) Att aktieägare har förtroende för ledningen men även för revisorn är viktigt. Några revisorer trodde att förvaltningsrevisionen var viktig för att bidra med förtroende för företagen och ledningen, detta genom att revisorn granskar förvaltningen och avrapporterar till ägarna. Aktieägarna känner då en viss säkerhet tror Nilsson. Detta stämmer överens med vad Cassel (1996) skriver, att utan revision har ägarna svårare att kunna lita på den återrapportering ledningen ger och inte heller på deras förvaltning. Enligt Milgrom och Roberts skulle däremot den lagstadgade förvaltningsrevisionen i sig själv kunna skapa förtroende eftersom människan upprättar institutionella arrangemang för att förebygga oärlighet (Huemer 1998).

Enligt agentteorin medverkar revisorn till att övervaka agenten på principalens vägnar. Revisorn bidrar till att reducera den asymmetri i information som existerar mellan parterna och ger ägarna mer insyn i bolaget (Catasús & Gröjer se Johansson red. et al. 2005). Flera respondenter nämner att förvaltningsrevision är viktigt för att ge insyn i bolaget för aktieägarna, vilket också Khalil och Lawarrée (1995) finner. Svenska börsbolag utmärks genom att de dels har ett stort antal aktieägare samtidigt som bolagen även har en mindre grupp av starka och kontrollerande aktieägare (SOU 2004:46). Att det finns olika aktieägare, kontrollägare och minoritetsägare, som besitter olika mycket information beskrevs i Ekonomirådets styrningsrapport (2003) och dessutom påpekades det av Thimfors. För minoritetsägaren blir därför förvaltningsrevisionen väldigt viktig för att få insyn i företaget, framhöll Thimfors.

5.3 Förvaltningsrevisionens framtid

I och med Sveriges medlemskap i EU följer en del förändringar i landet. Ett av EU:s mål är en harmonisering mellan unionens länder i olika frågor, däribland revision. Detta skall således stärka företagets ställning i den globala miljön genom att bli starka och konkurrenskraftiga (Europiska gemenskapernas kommission 2006). I Sverige utreds nu ett eventuellt slopande av förvaltningsrevisionen då denna kan komma att utgöra ett handelshinder enligt den nya

utredningen vilket således skulle innebära ett underläge för de svenska företagen. Nankler tror dock inte att förvaltningsrevisionen utgör ett handelshinder utan menar att frågan istället borde ställas varför bara Sverige har den och vad den egentligen ger för mervärde då alla andra länder klarar sig utan den. Samtliga av de intervjuade respondenterna tror att ett slopande kommer realiseras, dock hade de olika åsikter om detta är positivt eller inte och eventuella konsekvenser som är förenliga med slopandet. Den största och kanske enda fördelen enligt några av respondenterna är att Sverige anpassar sig till EU och således erhåller ett ännu mer harmoniserat regelverk. Detta är positivt, dels för revisorerna vilka kan upphandla revisionstjänster över gränserna och dels ur ett företagsperspektiv vilka slipper denna kostnad och således verkar på samma grunder som andra länders företag (Europeiska gemenskapernas kommission 2006).

Revisorernas syn på om det är positivt för aktieägarna eller inte är de dock oense om. Nankler är den enda av revisorerna som anser att förvaltningsrevisionen skall försvinna helt och hållet. Han menar att ledningens förvaltning ändå kommer att granskas för att revisorerna skall kunna utföra en bra räkenskapsrevision. Riskbedömning görs med andra ord ändå och Nankler menar att om ledningen ej skött sig så kommer detta att återspeglas i årsredovisningen. Resterande revisorer ansåg att förvaltningsrevisionen behöver finnas kvar för att granska att styrelsen och VD har fullgjort sina åtaganden. Förvaltningsrevisionen är ett bra hjälpmedel att övervaka ledningen, Khalil och Lawarrée (1995) menar att revisorn borde kontrollera den information som ledningen besitter för att säkra den.

Möllerström uttryckte ett önskemål om mer konkreta granskningsuppgifter för att underlätta området. Detta kan emellertid ses som väldigt komplicerat att utveckla då bolag oftast ser olika ut. Idag är det RS 209 som skall följas vid förvaltningsrevisionen och den upplevs uppenbarligen fortfarande som ganska krånglig trots att en del av respondenterna menade att den har gjort revisionsområdet tydligare. Ingen av revisorerna trodde att styrelsen skulle utföra ett sämre arbete vid ett slopande av förvaltningsrevisionen då påtryckningar kommer att finnas från andra håll, exempelvis från koden.

Samtidigt poängterar samtliga revisorer att det är väldigt sällan en anmärkning görs på grund av något som upptäckts i förvaltningsrevisionen. Thimfors säger att det som påpekas oftast går att åtgärda och mycket sällan leder till en anmärkning i revisionsberättelsen. Revisorn skall göra en anmärkning i revisionsberättelsen om något allvarligt framkommit vid revisionen eller om ledningen inte har åtgärdat det som revisorn har framställt i sitt PM till styrelsen. Revisionsberättelsen blir således ”oren” vilket innebär att revisorn inte tillstyrker årsredovisningen. Revisionsberättelsen avviker då från standardutformningen vilket kan vara allvarligt för företaget, framför allt för de med många aktieägare (FAR 2006). Om förvaltningsrevisionen slopas kommer aktieägarna få reda på misskötsamheter i förvaltningen genom årsredovisningen säger Nankler. Detta innebär att ett eventuellt slopande därmed inte kommer innebära några risker för den enskilde aktieägaren enligt Nankler.

Revisorer skall vid förvaltningsrevisionen följa RS 209 *granskning av styrelsens och VD:s förvaltning*, var det går att finna riktlinjer för ett utförande av förvaltningsrevisionen. Merparten av de intervjuade revisorerna menade att ett slopande inte kommer att påverka deras arbeten då den inte är skärskilt omfattande i praktiken. Kanske på grund av att många av delarna i förvaltningsrevisionen går samman med räkenskapsrevisionen (FAR 2006). Nedlagd tid vad

gäller förvaltningsrevision är givetvis olika för olika revisorer poängterade Nilsson. Han påpekade dock att alla delar vilka ingår i en förvaltningsrevision ej kommer att kunna upptäckas vid en räkenskapsrevision. Möllerström och Thimfors var de enda av revisorerna som tror att arbetsbördan kommer att minska vid ett slopande. Nankler menar att förvaltningsrevisionen tar relativt lite arbetstid i anspråk men att den bär med sig ett stort ansvar för revisorer. Han tror att tjänsten kommer att kosta bolagen mycket i framtiden om den blir valfri, detta på grund av att den är förenlig med stora risker för revisorn. Skulle en efterfrågestyrd förvaltningsrevision införas presumerar Thimfors att den inte kommer se ut som den gör idag.

5.4 Den svenska kodens inverkan på förvaltningsrevision

Från och med första juli i år är alla bolag som är noterade på OMX Nordic Exchange Stockholm eller NGM Equity tvungna att tillämpa koden. Koden syftar till att bidra till en förbättrad styrning och öka transparensen. Med koden följer ett krav på att styrelsen skall avge en bolagsstyrningsrapport och en rapport som beskriver den interna kontrollen i företaget, dessutom skall bolagen tillsätta ett revisionsutskott. (SOU 2004:46)

Enligt Nilsson har koden bidragit till att förvaltning av bolag generellt har förbättrats och att bolagen har blivit mer transparenta i sin redovisning. Vidare framhöll några respondenter att styrelsen har blivit bättre på att arbeta med frågorna kring intern kontroll vilket underlättar revisorns arbete kring förvaltningsrevision. Kontrollrapporten har också bidragit till att styrelsen uppmärksammar brister i företagets kontroller vilka annars skulle påpekas av en revisor vid en förvaltningsrevision berättar Nilsson. Några respondenter framför att revisionsutskotten har medverkat till en bättre kommunikation mellan styrelse och revisorn. Detta beror dels på att personerna i revisionsutskottet ofta besitter en god kunskap inom redovisning och revision i jämförelse med styrelsen. Revisorn träffar också utskotten flera gånger per år vilket leder till en bättre kontakt berättade några respondenter.

Författarna ville undersöka om den interna kontrollrapporten på något sätt kan jämföras med förvaltningsrevisionen. Detta eftersom det i utredningen *"Näringslivet och förtroendet"* (SOU 2004:47) nämndes att förvaltningsrevisionens innehåll var i behov av en översyn samtidigt som det var önskvärt att rapporten om intern kontroll skulle granskas. Under granskningen av förvaltningen skall revisorn skapa sig en uppfattning om vilken intern kontroll ledningen har. (FAR 2006). Det ställdes därför en fråga om den interna kontrollrapporten kan ses som ett substitut eller komplement till förvaltningsrevision. Meningarna gick där isär bland respondenterna. Flera av respondenterna anser att rapporten bidrar med ungefär samma saker som förvaltningsrevisionen men att det är uttalandet om ansvarsfrihet som är den väsentliga skillnaden. Nankler kopplade dock inte alls ihop den interna kontrollrapporten med förvaltningsrevision eftersom det primära i förvaltningsrevision är skadestånd- och ansvarsfrihetsfrågan.

Författarna fann att flera av revisorerna tycker att den interna kontrollrapporten skall granskas. Eftersom granskning uteblir kan verifiering av informationen inte erhållas och aktieägarna vet ej om innehållet i rapporten är "korrekt", skriver Khalil och Lawarée (1995) i deras artikel. Styrelsen har det yttersta ansvaret för att utforma det system som ligger till grund för den interna kontrollen (Molin & Billfalk 2005). Idag är det styrelsens utlåtande som står i rapporterna vilket kan leda till att informationen som lämnas blir subjektiv nämner respondenterna. Detta är något som Khalil och Lawarée (1995) också tar upp, när ledningen lämnar information som syftar till

att framställa ledningen i god dager istället för att rapportera den verkliga bilden till ägarna. Att en revisor skulle granska den interna kontrollrapporten kan innebära ökat förtroende för informationen eftersom omvärlden i de flesta fall har förtroende för professionen framför Cassel (1996).

Svensk kod för bolagsstyrning utvecklades dels för att förbättra bolagsstyrningen och dels för att bidra med ökad transparens gentemot ägare, kapitalmarknad och samhället i övrigt (SOU 2004:46). Det kan då anses märkligt att förvaltningsrevisionen är på väg bort. Enligt Lysér är det endast fråga om en lagadministrativ åtgärd. Hybbinette tycker dock att det är underligt då övriga Europa och USA går åt motsatt håll genom att uppmärksamma behovet av en oberoende extern part som granskar förvaltningen (SOU 2004:47).

5.5 Ansvarsfrihet

Det svenska säregna begreppet ansvarsfrihet går att finna redan i 1895 års aktiebolagslag och även då var ansvarsfrihetsfrågan en ordinarie punkt på bolagsstämman. Ansvarsfriheten står än idag kvar på agendan på årsstämman vilket innebär att aktieägarna röstar om ledningen skall beviljas ansvarsfrihet för det gångna året eller inte (Svensson 2008). Revisorns tillstyrkande eller avstyrkande i revisionsberättelsen utgör ett viktigt beslutsunderlag för aktieägarna i frågan om ansvarsfrihet (Bergman Marcus & Brännström 2008). Merparten av de intervjuade revisorerna ansåg att deras uttalande kring frågan om ansvarsfrihet är av mycket betydande art för aktieägarna, uttalandet är trots allt till för dem menar de. Thimfors tycker att ansvarsfrihetsfrågan inte kan ställas utan att aktieägarna erhåller något underlag oavsett vilken kunskap aktieägarna besitter. Lysér menar att deras uttalande är en bra signal till aktieägarna från en oberoende person med insyn i företaget angående hur det står till i bolaget. Ansvarsfrihetsfrågan har visats vara den fråga vilken aktieägarna anser är det viktigaste som behandlas på den årliga bolagsstämman och att revisorns underlag anses utgöra en väldigt viktig grund (af Ekenstam 2008).

Nilsson ser ett problem för aktieägarna om frågan skall fortsätta att vara obligatorisk samtidigt som revisorer ej kommer att lämna någon rekommendation gällande frågan. Han liksom Nankler ser Norge och Danmarks modell som ett bra alternativ till vad vi har idag, nämligen att det är upp till varje bolag att bestämma om frågan skall finnas med i bolagsordningen eller ej. Det blir sålunda aktieägarna som får göra valet och besluta om det skall röstas i frågan vilket kan ses som ganska naturligt då det är de som har störst intresse i frågan (Svernlöv 2007).

Lysér tror att begreppet ej kommer att ha samma betydelse om revisorn inte uttalar sig i frågan. Har styrelsen beviljats ansvarsfrihet är huvudregeln att det inte kan väckas skadeståndsanspråk mot dem med vissa undantag. Nilsson menar att ansvarsfriheten idag således kan ses som ett kvitto på att styrelsen och verkställande direktören har skött förvaltningen. Detta pekar också Cassel (1996) på och menar att vid avsaknad av revision mister styrelsemedlemmarna ett kvitto på att det finns anledning att lita på den återrapportering som de ger. Revisorer blir idag många gånger inblandade och får stämningsansökningar mot sig för att de har lämnat en rekommendation. Avskaffas deras skyldighet att göra ett uttalande i frågan kommer det riktas mer ansvar mot styrelseledamöterna själva. Det går således inte att stämma revisorn i denna fråga längre vilket Nankler ser som positivt då ansvarsfriheten egentligen enligt honom, handlar om relationen mellan aktieägare och styrelse. Vidare menar han att det även kan komma att skrämja en del styrelseledamöter bort från sina positioner då de antagligen kommer ha ett större personligt

ansvar, även ekonomiskt sett. Nilsson betonar att detta kan medföra att styrelseledamöterna endast arbetar för att skydda sig själva och på så sätt inte arbetar för företagets bästa. Lysér påpekar att det fungerar i övriga Europa utan ansvarsfrihet så varför skulle det inte fungera i Sverige? Thimfors påpekar att det ändå kan inträffa att aktieägarna går emot revisorns uttalande om ansvarsfrihet. Detta gör dem enligt honom för att de anser att något inte har skötts på ett korrekt sätt och på så sätt hålla dörren öppen för att stämma bolaget. Många av respondenterna menade att detta inte är ovanligt bland de utländska aktieägare, att alltid rösta nej i ansvarsfrihetsfrågan, då de genast får en viss misstanke och tror att de fräntas rätten att stämma ledningen helt och hållet. Att utländska investerare röstar nej i ansvarsfrihetsfrågan var något som det kommenterades i SOU 2008:32 också.

Frågan kring styrelsens och verkställande direktörens ansvarsfrihet prövas individuellt i Sverige vilket betyder att de har ett personligt ansvar för bolaget och dess förvaltning (Moberg 2006). Det är i de fall de uppsåtliga eller av oaktsamhet har vållat bolaget skada som de kan bli ersättningsskyldiga (ABL 29:1). Möjligtvis är det på grund av detta som Möllerström menar att styrelseledamöterna ofta vill veta att revisorn tillstryker innan de skriver på årsredovisningen för att vara på den säkra sidan. Nankler anser att felaktiga beslut skall kommuniceras men ej genom ett ansvarsfrihetsbeslut. Han menar att den enda konsekvensen av att ta bort frågan blir att aktieägarna kan komma tillbaka och stämma styrelse och VD. Det blir således ingen större risk för varken revisorn eller aktieägaren utan ansvarsfrihetsfrågan. Istället uppstår risken främst för den enskilde individen i ledningen vilken det kan riktas ersättningskrav emot. Samtliga respondenter anser i alla fall att det blir svårt att behålla ansvarsfrihetsfrågan om förvaltningsrevisionen slopas. Möllerström tror dock att frågan om ansvarsfrihet fortfarande kommer att finnas kvar även om förvaltningsrevisionen slopas men att revisorn uttalande kommer bakas in i andra delar.

6. Slutsats

Författarna kommer i det avslutande kapitlet besvara den uppställda problemformuleringen för att uppnå syftet med studien. I kapitlet för författarna också en egen diskussion där deras egna åsikter framförs. Kapitlet avslutas med uppslag på vidare forskning.

6.1 Besvarande av problemställning

I första kapitlet redogörs studiens syfte vilket är att författarna närmare vill belysa vad förvaltningsrevision innebär praktiskt sett. Vidare vill författarna också utreda vad ett slopande av förvaltningsrevisionen skulle innebära utifrån ett revisorsperspektiv samt vad de tror att det skulle innebära för börsföretagens aktieägare. Om det lagstadgade kravet på förvaltningsrevision försvinner kommer inte revisorn att kunna uttala sig i frågan angående ansvarsfrihet så som de gör idag. Författarna vill då belysa revisorernas syn på ansvarsfrihetsfrågan.

Författarna har fått intrycket av att begreppet förvaltningsrevision är något oklart. Vårt intryck stärktes efterhand då respondenterna definierade förvaltningsrevision. Begreppet förvaltningsrevision kan verka enkelt att förklara med det som uttrycks i ABL 9:3, att ”revisorerna skall granska [...] styrelsens och den verkställande direktörens förvaltning”. Författarna har dock fått erfara att det som innefattas i begreppet är svårt att förklara.

Författarna anser det är svårt att urskilja vad som exakt ingår i revisorernas granskning av förvaltningen. Gränsen verkar väldigt oklar vad gäller vilka delar som tillhör förvaltningsrevision och vad som tillhör räkenskapsrevision. Vår slutsats är att det ibland verkar som om inte ens respondenterna själva vet exakt vad som tillhör vad. RS 209 utgör en bra grund för vad som inryms i förvaltningsrevisionen men riktlinjerna är kanske inte tillräckliga. Respondenternas uppfattningar om vad som ingår i förvaltningsrevisionen är nämligen ej desamma. Samtliga respondenter var dock överrens om att det primära med förvaltningsrevision är ett utmynnande i en rekommendation till ansvarsfrihetsfrågan. En respondent menar emellertid att praktiska granskningsmoment många gånger läggs in under förvaltningsrevision trots att det inte tillhör denna del av revisionen. Ett exempel på otydlig gränsdragning är skatter och avgifter. Vad författarna kan utläsa så ingår granskning av skatter och avgifter i aktiebolagslagen och skall därmed granskas även om förvaltningsrevisionen slopas. Detta gäller då om inte utredarnas förslag i SOU 2008:32, om att revisorerna inte ska granska skatter och avgifter, går igenom. Det är således svårt att säga vilka granskningsmoment som ingår i förvaltningsrevision och hur ett slopande kommer att påverka dessa områden. Vad författarna även har fått erfara är att förvaltningsrevisionen innebär en del svåra bedömningar vilka erfordrar mycket kunskap och erfarenhet av revisorn.

Hur ser revisorerna på förslaget om ett slopande av förvaltningsrevisionen?

Ur empirin har författarna urskiljt att åsikterna om ett eventuellt slopande bland revisorerna går isär. Tre av fem revisorer anser att ett slopande är positivt ur ett revisorsperspektiv då de slipper vanskliga bedömningar gällande styrelsens och VD:s förvaltning. De övriga menar att dessa bedömningsfrågor tillhör revisorsyrket. Ett alternativ som författarna har uppmärksammat från respondenterna är att förvaltningsrevision kan komma att utvecklas till en tilläggstjänst utifrån företagets behov. Förmodligen blir den då en mer anpassad produkt för att företagen förmodligen inte kommer att vilja få samtliga delar granskade som en revisor trodde. Blir

tjänsten efterfrågestyrd kommer den antagligen att bli kostsam då revisorns uttalande om ansvarsfrihet innefattar stora risker.

Vad de flesta av respondenterna ser som positivt vid ett slopande är att Sverige anpassar sig till EU och på så sätt bidrar till den europeiska harmoniseringen. Två av respondenterna menar dock att det är något märkligt att förvaltningsrevisionen är på väg bort då övriga Europa och USA går mot något som liknar förvaltningsrevision.

Vad tror revisorerna att slopad förvaltningsrevision skulle innebära för börsföretagens aktieägare?

Majoriteten av respondenterna anser att ett slopande är negativt för aktieägarna. Detta på grund av att aktieägarna mister ett oberoende uttalande om ansvarsfrihet samt insyn i bolaget. Nankler ser dock att slopandet av förvaltningsrevisionen som en fördel för aktieägare då det antagligen kommer att leda till att de inte röstar om ansvarsfrihet i och med att de ej erhåller något uttalande från revisorn. Konsekvensen för ledningen blir således att aktieägare alltid kan rikta skadeståndsanspråk mot dem.

De flesta av respondenterna tror inte att förvaltning av börsbolag kommer att försämrats då det finns andra sätt att tillse att styrelsen och VD sköter förvaltningen på ett korrekt sätt. Exempel på andra sätt att kontrollera ledningens förvaltning är svensk kod för bolagsstyrning men även samhällets påtryckningar på bolagen att uppvisa transparens. En slutsats författarna dragit är att den interna kontrollrapporten delvis kan bidra med samma sak som förvaltningsrevisionen, den utmynnar dock ej i ett uttalande kring ansvarsfrihet vilket kan ses som det primära med revisionen. Det är i dagsläget inget granskningskrav på denna rapport, men de flesta av revisorerna ansåg att det borde införas då det är styrelsen som upprättar rapporten. För att aktieägarna skall kunna använda den interna kontrollrapporten som ett beslutsunderlag krävs troligtvis en oberoende verifiering då den annars kan komma att bli subjektiv.

Förvaltningsrevisionen är en djupt rotad tradition hos många och trots ett slopande av den kommer många delar att finnas kvar. Förvaltningsrevision som begrepp kan komma att försvinna, men innebörden av den kommer dock att finnas kvar i och med att många av dess delar måste göras vid en räkenskapsrevision. Samtidigt går övriga världen mot en mer förvaltningsinriktad revision, dock benämns den ej förvaltningsrevision. Skillnaden för aktieägarna blir troligtvis inte särskilt markant då felaktigheter fortfarande kommer att anmärkas i revisionsberättelsen. Någon respondent påpekade att en del aktieägare inte ens vet vad förvaltningsrevisionen innebär och således vet de inte vad de får eller inte får.

Hur ser revisorerna på att ansvarsfrihetsbeslutet inte grundar sig på ett underlag från revisorn?

Ansvarsfrihetsbeslutet har liksom förvaltningsrevisionen historisk förankring och ger en viss trygghet för aktieägarna enligt en majoritet av revisorerna. De flesta av respondenterna ser ett problem med att ansvarsfriheten ej grundas på ett uttalande av revisorn men har inga förslag på vad som skulle kunna ersätta uttalandet vid ett slopande. Respondenterna ställer sig undrande till hur aktieägarna skall kunna utföra en "rättvis" bedömning utan något granskat underlag från en oberoende part. Aktieägarnas insyn i bolaget varierar givetvis och behovet av ett professionellt uttalande kanske främst finns hos minoritetsägare.

Det mest logiska hade enligt flera revisorer varit att utesluta ansvarsfrihetsbeslutet ur lagen samtidigt som förvaltningsrevisionen slopas på grund av kopplingen däremellan. Några av respondenterna ställer sig frågande till varför Sverige skall behålla begreppet när det i övriga världen inte existerar? Den modell som existerar i Danmark och Norge, där ansvarsfrihet kan skrivas in i bolagsordningen, ser några revisorer som ett bra alternativ till vad Sverige har idag. Det är trots allt aktieägarna som har intresset och de får således själva avgöra om det ska röstas i frågan eller ej.

6.2 Författarnas diskussion

Ett argument som är klart och tydligt för ett slopande av förvaltningsrevisionen är att öka harmoniseringen inom EU. Frågan är dock om Sverige bibehåller förvaltningsrevision, är det verkligen ett hinder för harmonisering och upphandling av revisionstjänster över gränserna? Något som är märkligt enligt författarna är att övriga Europa och USA går åt motsatt håll där det i stor utsträckning handlar om att öka kontrollen av förvaltning. Varför skall Sverige då göra tvärtom när vi har ett instrument för att tillse denna kontroll? Majoriteten av respondenterna i denna uppsats anser att det finns ett behov av förvaltningsrevision för aktieägarna. Samtidigt påstår de att det sällan är något som upptäcks och anmärks på vid förvaltningsrevisionen. Varför är de så angelägna om att behålla förvaltningsrevisionen när det sällan leder till någonting? Kan detta bero på tradition?

Vad gäller ansvarsfrihet ställer sig författarna frågande till om den har någon betydelse för aktieägarna? Författarna erhöi en ny infallsvinkel på förvaltningsrevision och ansvarsfrihet efter mötet med Ulf Nankler. Ansvarsfrihet handlar mer om att godkänna styrelsens och VD:s utförda prestation under ett år. Vi håller med om det som Nankler påpekade angående ett borttagande av ansvarsfriheten, att enda konsekvensen för aktieägarna blir att de kan komma tillbaka och stämma styrelse och VD. Den mest utsatta gruppen vid ett borttagande av ansvarsfrihet är således styrelseledamöterna och inte aktieägarna. När revisorn har beviljat ansvarsfrihet och det senare har visat sig vara fel har oftast stämningar riktats mot revisorn och inte ledningen. Detta anser författarna är märkligt. Skall verkligen revisorn stå till svars för att ledningen inte skött sitt arbete på ett korrekt sätt? Ansvarsfrihetsuttalandet kan ses som ett skydd för styrelseledamöter och VD samtidigt som uttalandet är en tung och riskfylld aktivitet för revisorer. Samtidigt kan frågan ställas vad ansvarsfriheten ger aktieägarna?

De bedömningar som är förenliga med förvaltningsrevisionen är subjektiva och skiljer sig från fall till fall. Samtliga respondenter uttrycker att det är ett svårt och vanskligt granskningsområde som hade varit skönt att slippa. Frågan bli således om revisorn har för stort ansvar vad gäller ett så komplext och odefinierat område som förvaltningsrevision?

6.3 Förslag på fortsatt forskning

Eftersom förslaget gällande slopad förvaltningsrevision ännu inte har gått igenom, anser författarna att det kan vara intressant och göra en undersökning när förslaget väl har tagits ställning till. Blir det ett slopande, att då undersöka eventuella konsekvenserna för intressenterna och då kanske speciellt aktieägarna eller skatteverket skulle kunna vara en inriktning.

Vidare förslag som författarna ser är att studera om aktieägarna är nöjda med den information de får av styrelsen när de ska rösta om ansvarsfrihet? Kommer styrelseledamöter vilja sitta kvar i styrelsen? Vill styrelseledamöterna ha mer i ersättning för sitt styrelsearbete om revisorns granskning inte utmynnar i en rekommendation om ansvarsfrihet till aktieägare?

Några revisorer tror att vissa företag kommer att frivilligt låta revisorn granska ledningens förvaltning om förvaltningsrevisionen slopas men att företagen kommer att välja ut vissa delar som skall granskas. En aspekt är då är att undersöka vilka delar dessa kommer att vara.

Källförteckning

Artiklar

- Adams, M. (1994). *Internal Audit*. Managerial Auditing Journal. Vol.9 No. 8, 1994, pp. 8-12.
- af Ekenstam, A-C. (2008). *Aktieägarna tycker till om bolagsstämman och ansvarsfriheten*. FARSRIS.
- Bergman Marcus, C. & Brännström, D. (2008). *Särskilda yttranden om revisionsplikten* FARSRIS INFO nr 4.
- Child, J. (2001). *Trust -The fundamental bond in global collaboration*. Organizational Dynamics, 29 april, s 274-288.
- Clemedtsen, P. & Brännström, D. (2008). *Slopad revisionsplikt måste ske i flera steg*. Dagens Industri, 4 april 2008.
- Eklöv Alander, G. & Svernlöv, C. (2008). *Förvaltningsrevisionens framtid ifrågasatt*. Balans nr 1, 2008.
- Ijiri, Y. (1983). *On the Accountability-Based Conceptual Framework of Accounting*. Journal of Accounting and Public Policy nr 2, 1983, s.75-81.
- Khalil, F. & Lawarrée, J. (1995). *Collusive auditors*. American Economic Review, vol. 85 Uppl. 2, s 442-447.
- Lines, R., Selart, M., Espedal, B. & Johansen. S-T. (2005). *The Production of Trust During Organizational Change*. Journal of Change Management. Vol. 5 No. 2, s. 221-245.
- Lundvall, S. & Danielsson, Å. (1984). *Förvaltningsrevision är inget nytt*. Balans nr 1, 1984.
- Molin, H. & Billfalk, M. (2005). *Intern kontroll för styrelseledamöter*. Ernst & Young skriftserie – Bolagsstyrning.
- Ranby, K (1963). *Förvaltningsrevision - vad innebär den?* Ekonomen. Nr 6, 1963.
- Sillén, O. (1952). *Om förvaltningsrevision i svenska aktiebolag*. Affärsekonomisk skriftserie. Nr 31.
- Tidström, G. (2003). *Revision i svenska börsföretag i ett internationellt perspektiv*. Aktiefremjandets skriftserie. Nr 2.
- Öhman, P., Häckner, E., Jansson, A-M., & Tschudi, F. (2006) *Swedish Auditors' View of Auditing: Doing Things Right versus Doing the Right Things*. European Accounting Review. Vol. 15, No. 1, s. 89–114.

Böcker

Andersen, I. (1998). *Den uppenbara verkligheten: Val av samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Cassel, F. (1996). *Den reviderade revisorsrollen – En oren berättelse*. Stockholm: Nerenius Santérus Förlag AB.

Ekonomirådets rapport (2003). *Ägarmakt och omvandling*, Stockholm: SNS Förlag.

Eriksson, L-T. & Wiederseheim-Paul, F. (2006). *Att utreda, forska och rapportera*. Malmö: Liber.

FAR (2006) *Revision - En praktisk beskrivning*, Stockholm: FAR förlag AB.

FAR (2007) *FARs samlingsvolym Del 1 & 2*, Stockholm: FAR förlag AB.

Fukuyama, F. (1995). *Trust – The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. London: Hamish Hamilton.

Halvorsen, K. (1992). *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Hatch, M-J. (2000). *Organisationsteori - Moderna, symboliska och postmoderna perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Huemer, L. (1998). *Trust in Business Relations – Economic Logic or Social Interaction?* Umeå: Boréa.

Jacobsen, D-I. (2002). *Vad, hur och varför? – Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, S-E., Häckner, E. & Wallerstedt, E. (red.) (2005). *Uppdrag revision – Revisorsprofessionen i takt med förväntningarna?* Finland: SNS Förlag.

Magne Holme, I. & Krohn Solvang, B. (1997). *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Moberg, K. (2006) *Bolagsrevisorn*. Stockholm: Nordstedts Juridik AB.

Patel, R. & Davidsson, B. (2003). *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Sandström, T. (2006). *Svensk aktiebolagsrätt*. 1:2 Uppl. Stockholm: Nordstedts Juridik AB.

Sillén, O. (1944). *Några drag ur den svenska företagsekonomiska revisionens historia med särskild hänsyn till förvaltningsrevisionen*. Studier i ekonomi och historia tillägnade Eli F. Heckscher.

Svernlöv, C. (2007). *Ansvarsfrihet – Dechargeinstituttet i svensk aktiebolagsrätt*. 1:1 Uppl. Vällingby: Nordstedts Juridik AB.

Föreläsningskompendium

Sundaeus, P. (2008) Handelshögskolan, Göteborg 2008-03-12

Riksdag, departement och offentliga utredningar

Europeiska gemenskapernas kommission, Meddelande från kommissionen om ett förenklat företagsklimat på områdena bolagsrätt, redovisning och revision (2007). (Kommissionens arbetsdokument (2007) 394 slutlig)

Europeiska gemenskapernas kommission, Meddelande från kommissionen till rådet, europaparlamentet europeiska ekonomiska och sociala kommittén samt regionkommittén (2006). *En strategisk översyn av programmet "Bättre lagstiftning" inom Europeiska unionen*. (Kommissionens arbetsdokument (2006) 690 slutlig, 691 slutlig)

Finansdepartementet, Förtroendekommittén (2004). *Näringslivet och förtroendet*. (Statens offentliga utredningar 2004:47)

Justitiedepartementet, Kodgruppen (2004). *Svensk kod för bolagsstyrning* (Statens offentliga utredningar 2004:130)

Justitiedepartementet, Kodgruppen & Förtroendekommittén (2004). *Svensk kod för bolagsstyrning* (Statens offentliga utredningar 2004:46)

Justitiedepartementet, Utredningen om revisorer och revision (2007). *Revisionsutskott m.m.; Genomförande av 2006 års revisorsdirektiv*. (Statens offentliga utredningar 2007:56)

Justitiedepartementet, Utredningen om revisorer och revision (2008). *Avskaffande av revisionsplikten i små företag*. (Statens offentliga utredningar 2008:32)

Riksdagen, Prop. 1975:103 Aktiebolagslag m.m. (1975).

Åttonde bolagsdirektivet 2006/43/EG

Bilaga I

Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

Intervjuguide

Namn:

Byrå:

Godkänd/Auktoriserad:

Yrkeserfarenhet:

Förvaltningsrevision

1. Hur definierar Ni förvaltningsrevision?
2. Har förvaltningsrevisionens innebörd förändrats sedan Ni började som revisor?
3. Vad ser Ni för fördelar respektive nackdelar med förvaltningsrevisionen?
4. Vad anser Ni att förvaltningsrevisionen ger aktieägarna?
5. Finns det tillräckliga riktlinjer i RS för att utföra en förvaltningsrevision?
6. Vad tycker Ni om statens utredning som precis blev klar där det föreslås ett slopande av förvaltningsrevision?
7. Har Ni diskuterat frågan kring sloandet av förvaltningsrevisionen på Ert kontor?
8. Anser Ni att förvaltningsrevisionen bör finnas kvar?
9. Anser Ni den nödvändig ur ett aktieägarperspektiv? Annat perspektiv?
10. Vilka risker tror Ni kan uppstå vid ett eventuellt slopande av förvaltningsrevisionen?
11. Vad innebär det för Ert arbete om förvaltningsrevisionen slopas?
12. Är förvaltningsrevisionen viktig för att öka företagets trovärdighet?
13. Tror Ni att ett eventuellt slopande kommer att medföra att styrelsens och VDs förvaltning kommer försämrats?
14. Skulle Sverige kunna bibehålla förvaltningsrevisionen trots att vi är med i EU, genom att anpassa den på något vis? (Tänker på detta med att det skall gå att köpa revisionstjänster över de nationella gränserna.)
15. Hur ofta är det något ni upptäcker som skall anmärkas på vid just förvaltningsrevisionen?
 - Kommer detta kunna upptäckas vid räkenskapsrevisionen i så fall?
16. Bidrar den interna kontrollrapporten med samma sak som förvaltningsrevisionen?
17. Kan den interna kontrollrapporten vara ett substitut eller ett komplement till förvaltningsrevisionen?
18. Innefattar förvaltningsrevisionen en granskning av riskbedömning och intern kontroll (RS 400)?
19. Har svensk kod för bolagsstyrning underlättat din granskning av förvaltningen, till exempel införandet av revisionsutskottet?

Ansvarsfrihet

20. Hur skall aktieägarna få ett svar på hur styrelsen och verkställande direktören har skött verksamheten om förvaltningsrevisionen tas bort? Anser Ni att de behöver veta detta?
21. Hur viktigt är revisorns uttalande kring ansvarsfrihet i Er mening? Ur ett aktieägarperspektiv?
22. Kan frågan beslutas med hjälp av annan grund än revisorns utlåtande?
23. Tror Ni att det kommer uppstå problem om Ni inte uttalar Er i ansvarsfrihetsfrågan? I så fall, vad för problem?
24. Vad tycker Ni om Norges och Danmarks modell angående ansvarsfrihetsfrågan? (dvs står ej med i lagen utan det bestäms i bolagsordningen om frågan skall behandlas på årsstämman)
25. Vad skulle kunna införas istället för ansvarsfrihet?
26. Har Ni sett något alternativ som skulle kunna fungera i Sverige?
27. Har Ni stött på problem med att utländska investerare ej vill bevilja ansvarsfrihet på stämman?

Tack för att Ni tog Er tid att besvara våra frågor!